

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0122-з
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна
освіта»

С. Г. Плаксюк

Керівник: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, к. пед. н. _____ А. Ф. Курінна

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, к. пед. н. _____ Т. В. Турбар

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Плаксюк Світлані Григорівні

1. Тема роботи: «Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності»

керівник роботи Курінна Алла Феліксівна, кандидат педагогічних наук, доцент

затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 р. № 1504-с

2. Строк подання студентом роботи: 23 листопада 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): уточнити зміст, функції та структуру базових понять дослідження; визначити тенденції розвитку сучасних лінгводидактичних теорій та методологій, що впливають на розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності; розробити та науково обґрунтувати програму розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності; перевірити її ефективність в освітній діяльності закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області

5. Перелік графічного матеріалу: 12 таблиць та 7 рисунків із результатами дослідження

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Курінна А. Ф.	03.02.23 р.	03.02.23 р.
Розділ 1	Курінна А. Ф.	15.04.23 р.	15.04.23 р.
Розділ 2	Курінна А. Ф.	12.06.23 р.	12.06.23 р.
Висновки	Курінна А. Ф.	01.09.23 р.	01.09.23 р.
Додатки	Курінна А. Ф.	18.09.23 р.	18.09.23 р.

7. Дата видачі завдання: 03.02.23 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-лютий	виконано
2	Написання вступу	квітень	виконано
3	Написання першого розділу	травень-червень	виконано
4	Написання другого розділу	серпень-вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
7	Захист	грудень	виконано

Студент _____ Плаксюк С.Г.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Курінна А.Ф.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Турбар Т.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 79 с., 12 таблиць, 7 рисунків, 66 джерел, 4 додатки

Мета дослідження: розробити й теоретично обґрунтувати ефективність розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

Об'єкт дослідження: процес розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: програма розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

Методи дослідження: теоретичні – науковий аналіз основних категорій дослідження; вивчення, аналіз і синтез психологічних, педагогічних джерел, навчально-методичної літератури та нормативно-правових документів; порівняння, систематизація й узагальнення теоретичних і методичних засад з досліджуваної проблеми; емпіричні – моделювання, спостереження, бесіди, анкетування.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробленні та науковому обґрунтуванні програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в упровадженні програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ, СТАРШІ ДОШКІЛЬНИКИ,
ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ПРОГРАМА РОЗВИТКУ, РИТОРИЧНІ
ПРАКТИКИ

SUMMARY

Plaksiuk S. G. Development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities

The qualifying work consists of an introduction, two chapters, conclusions, a list of references (66 items) and three applications. The volume of the qualifying paper is 102 pages (with 79 pages of the main text). The work contains 12 tables and 7 figures.

The purpose of the study is to theoretically substantiate the effectiveness of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities.

According to the purpose the following tasks are defined:

1. Find out the essence of the term «coherent speech», «theatrical activities», «older preschoolers» and substantiate its content based on the analysis of scientific, psychological and pedagogical literature.
2. Develop a program of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities and stages of its successful implementation.
3. Define pedagogical conditions of the implementation of the program of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities.
4. Experimentally check the theoretically substantiated program of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities of the preschool education institution (nursery-kindergarten) No. 118 «Chaika» of the Zaporizhzhia City Council of Zaporizhzhia region.

The object of the study is the process of development of coherent speech of older preschoolers.

The subject of the study is the program of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities.

The first chapter «Theoretical and methodological foundations of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities» is represented by the consideration of the features of the development of coherent speech of children of senior preschool age in the context of modern linguodidactic theories and rhetorical practices as a starting condition of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities.

The second chapter «Research and experimental work on the development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities» considers the program of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities and its organizational and pedagogical conditions in the preschool education institution (nursery-kindergarten) No. 118 «Chaika» of the Zaporizhzhia City Council of Zaporizhzhia region.

The study showed that the implemented program and the stages of its successful implementation in the educational process of the preschool education institution (nursery-kindergarten) No. 118 «Chaika» of the Zaporizhzhia City Council of Zaporizhzhia region, contributed to improvement of the efficiency of the process of development of coherent speech of older preschoolers in the process of theatrical activities.

Key words: development of coherent speech, older preschoolers, theatrical activities, development program, rhetorical practices.

ЗМІСТ

Вступ	8
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності.....	12
1.1. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності як науково-педагогічна проблема.....	12
1.2. Риторичні практики як вихідна умова розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.....	19
Розділ 2. Дослідно-експериментальна робота з розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.....	30
2.1. Програма розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності.....	30
2.2. Організаційно-педагогічні умови реалізації програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області.....	41
2.3. Аналіз дослідно-експериментальної роботи.....	66
Висновки.....	76
Список використаних джерел.....	79
Додатки	87

ВСТУП

Невід'ємною умовою розвитку дитини, її успішного навчання в школі є своєчасне та повноцінне оволодіння зв'язним мовленням. Сприйняття та відтворення текстових матеріалів, уміння давати розгорнуті відповіді на питання, самостійно викладати свої міркування – всі ці та інші навчальні дії потребують достатнього рівня розвитку зв'язного мовлення. Крім цього, розвинене зв'язне мовлення допомагає дитині бути товариською, долати мовчазність та сором'язливість, розвиває впевненість у своїх силах.

Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку є важливим для підтримки, перш за все, соціальних контактів, обміну інформацією, про що йдеться в Базовому компоненті дошкільної освіти та уможливорює посилення мовленнєво-комунікативної складової в системі дошкільної освіти з урахуванням законодавчого та нормативного підґрунтя її функціонування: Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства»; Конвенція про права дитини; Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція); Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку, Концепція «Нова українська школа» [1; 18; 19; 21; 41; 42].

Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку як лінгводидактична проблема включає володіння мовою як засобом спілкування та культури; збагачення активного словника; розвиток зв'язного, граматично правильного діалогічного та монологічного мовлення; розвиток мовної та мовленнєвої творчості; розвиток звукової та інтонаційної культури мови, фонематичного слуху; знайомство із книжковою культурою, дитячою літературою, розуміння на слух текстів різних жанрів дитячої літератури; формування звукової аналітико-синтетичної активності як передумови навчання грамоти.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що, беручи участь у театралізованій діяльності, діти знайомляться з навколишнім світом через образи, фарби, звуки, а вміло поставлені питання вихователя змушують

вихованців думати, аналізувати, робити висновки та узагальнення.

З розумовим розвитком тісно пов'язане й удосконалення мови і мовлення. У процесі театралізованої гри непомітно активізується словник дитини, удосконалюється звукова культура мовлення, її інтонаційні характеристики. Театральна роль, репліки ставлять малюка перед необхідністю ясно, чітко, зрозуміло говорити. У нього покращується зв'язне мовлення, її граматичний склад.

Театралізовані ігри сприяють розвитку дитячої фантазії, уяви, пам'яті та всіх видів дитячої творчості. У процесі спілкування діти долають зайву сором'язливість, навчаються правильно висловлювати свої думки. Підготовленість до театралізованої гри можна визначити як рівень загальнокультурного розвитку, на основі якого полегшується розуміння художнього твору, виникає емоційний відгук від нього, відбувається оволодіння художніми засобами передачі образу.

У самій природі театралізованої гри закладено її зв'язки із сюжетно-рольовою грою, що дозволяє об'єднати дітей спільною ідеєю, переживаннями, згуртувати з урахуванням цікавої діяльності, що дозволяє кожному проявити активність, індивідуальність, творчість.

Отже, актуальність проблематики розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності з урахуванням особливостей сучасної лінгводидактики визначили вибір теми кваліфікаційної роботи «Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності».

Мета дослідження: розробити й теоретично обґрунтувати ефективність розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

Відповідно до мети визначені такі завдання:

1. На основі аналізу наукової, психолого-педагогічної літератури з'ясувати сутність поняття «зв'язне мовлення», «театралізована діяльність», «діти старшого дошкільного віку» та обґрунтувати їх зміст.

2. Розробити програму розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності та етапи її успішної реалізації.

3. Визначити педагогічні умови реалізації програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

4. Експериментально перевірити теоретично обґрунтовану програму розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області.

Об'єкт дослідження: процес розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: програма розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

Методи дослідження: *теоретичні* – науковий аналіз основних категорій дослідження; вивчення, аналіз і синтез психологічних, педагогічних джерел, навчально-методичної літератури та нормативно-правових документів стосовно обраної теми; порівняння, систематизація й узагальнення теоретичних і методичних засад для з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми; *емпіричні* – спостереження, бесіди, анкетування; педагогічний експеримент із якісним і кількісним аналізом результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено лінгводидактичні та лінгвориторичні засади розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності; обґрунтовано форми й методи навчання дітей; схарактеризовано критерії, показники та рівні (низький, середній, високий) розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників; подальшого розвитку набула програма розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці й упровадженні дидактичного та діагностичного матеріалу, які сприяють підвищенню рівня розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

в процесі театралізованої діяльності. Результати дослідження можуть бути використані у плануванні й організації навчально-виховного процесу в закладах дошкільної освіти та центрах розвитку для дітей старшого дошкільного віку.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробленні та науковому обґрунтуванні концептуальної програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в упровадженні в освітній процес (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності як науково-педагогічна проблема

Гармонійний розвиток особистості кожної дитини, формування її гарного і правильного мовлення неможливо без розкриття її творчих здібностей і мовленнєвого потенціалу. Тому в практиці роботи закладів дошкільної освіти особлива увага приділяється естетичному вихованню в цілому, як значущому компоненту гармонійного розвитку особистості дитини, так і театралізованій діяльності зокрема, що володіє великим виховним потенціалом та дозволяє розкрити креативні можливості дошкільника, передбачає засвоєння знань, умінь і навичок правильного розвитку мовлення дитини.

Сьогодні в дошкільній освіті існує багато підходів, що вирішують проблему розвитку зв'язного мовлення дошкільнят. Проблемі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку та особливої ролі в цьому процесі театралізованої діяльності приділяли увагу багато педагогів і психологів (Т. Ахутіна, Л. Виготський, М. Жинкін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), які визначають, що зв'язне мовлення – це вища форма мови розумової діяльності, що визначає рівень мовленнєвого та розумового розвитку дитини [4; 20; 34; 60; 61].

Концепція самоцінності дошкільного періоду розвитку, розроблена О. Запорожцем, указує на основний його шлях – ампліфікації, тобто збагачення, наповнення процесу розвитку найбільш значущими саме для дошкільника формами та способами діяльності, що змінюють та перебудовують його психіку.

Робота в руслі ампліфікації передбачає не прискорення розвитку дитини за допомогою навчання (перехід до можливого раннього вирішення шкільних завдань), а розширення його можливостей саме в дошкільних сферах життєдіяльності [5; 6; 8; 9; 10].

Важливими для обґрунтування досліджуваної в кваліфікаційній роботі науково-педагогічної проблеми є теорія діяльності, розроблена О. Леонтєвим, Д. Ельконіним, В. Давидовим та ін. [56; 57; 65]. Відповідно до цієї теорії розвиток дитини здійснюється у процесі різних видів діяльності. Для дошкільника це насамперед гра. Розвиток здібностей дитини робить її справжнім суб'єктом діяльності, насамперед ігрової, становлення та розвиток форм якої відбувається до кінця дошкільного віку [49, с. 163].

Теорія риторики, в якій відродження викладання риторики розглядається як суспільна потреба, а мовлення визначається як інструмент розвитку суспільства, визначає основні її завдання:

- вчити вмінню швидко сприймати мовлення у всіх видах слова і отримувати потрібні сенси до ухвалення оперативних рішень, не даючи себе захопити, збити на іншу діяльність, не вигідну собі та суспільству;
- вміння винаходити думки, дії та вдягати їх у таку мовленнєву форму, що відповідає обставинам комунікації і означає вміння створювати монолог, вести діалог і керувати ним, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції [12; 15; 24; 25; 51; 57; 58].

У вирішенні перерахованих завдань необхідно спиратися на культуру мовлення певного суспільства. У цьому полягає риторична грамотність, яка є вихідною умовою розвитку зв'язного мовлення, яке невід'ємно пов'язують (Л. Виготський, О. Лурія, О. Леонтєв, І. Зимня) з психологією мовлення та мислення, психолінгвістикою та лінгвопсихологією мовленнєвої діяльності [20, с. 89]. Методика навчання риториці побудована, виходячи із закономірностей розвитку мовлення дітей, саме з урахуванням театралізованої діяльності [20, с. 112].

Психолого-педагогічні дослідження відносно загального визначення

розвитку мовлення здійснюються переважно в контексті традиційних наукових парадигм та пов'язані, перш за все, з інтересом до проблем педагогічної етики (С. Лаптенко, Т. Мішаткіна, В. Писаренко, І. Страхов, І. Синиця, В. Сухомлинський, В. Чампер та ін.); педагогічного спілкування (В. Грехнев, І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Леонтєв, Х. Лійметс, В. Ляудіс, А. Мудрік, М. Станкін та ін.); комунікативної лінгвістики (Н. Арутюнова, І. Зімня, Р. Мей, Дж. Остін, Дж. Серль, О. Потебня та ін.); культури мовлення (Є. Бондаревська, О. Волков, Н. Голуб, І. Зарецька, І. Мазаєва, Г. Сагач та ін.).

Риторика спілкування – саме ця частина риторики пропонується дошкільникам: учитися жити в соціумі [13, с. 23] та ефективному спілкуванню [16, с. 140]. І театр, у свою чергу, вчить спілкуванню, яке виникає у процесі створення єдиного спільного продукту – вистави. Більше того, у разі створення якісного продукту у загальному переживанні поєднуються всі учасники театрального дійства: і актори, і глядачі. Театральна діяльність дозволяє дітям накопичувати досвід таких ситуацій, які в реальному житті їм не зустрічалися, досвід почуттів і емоцій, досвід співпереживання і співчуття, і співтворчості [2, с. 8].

Ефективність дії та різноманітність впливу роблять театр привабливим як засіб навчання.

Грамотно організована театральна діяльність може стати ефективним засобом боротьби зі страхом публічного виступу, засобом виховання впевненості в собі в дітей дошкільного віку. Психотерапевтична дія театру будується на наступних властивостях сценічної гри:

1. Учасники гри усвідомлюють нереальність подій, які вони зображають. Те, що ці події, на перший погляд, не мають до них жодного відношення, розповідають не про них, дозволяє акторам відчувати себе розкуто і бути природнішими в прояві власних почуттів та думок.

2. Вигаданий характер персонажів, ситуацій та ігровий характер драми дозволяють приспати пильність навіть дорослої людини та розкрити її власні бажання та почуття [9, с. 11].

Таким чином, театр дозволяє невпевненим у собі дітям стати сміливішими, рішучими, зайняти активнішу життєву позицію. Успішний досвід на сцені сприяє успішному спілкуванню у житті [16; 17].

Театралізована діяльність дозволяє розвинути творчому потенціалу особистості дитини. Естетичний вплив театрального мистецтва величезний і багатоплановий. Синтетична природа театру діє комплексно: вплив має і літературний твір, який інсценується, і виразні засоби власне сценічної гри, і художнє оформлення вистави (костюми, реквізит, декорації), і музика, що використовується у виставі [30; 32, с. 12].

Перевтілення, дія на сцені, образ того чи іншого персонажу вимагають від актора знання тексту, характеру героя, причин його вчинків, створення в уяві максимально докладної обстановки та багато іншого. Недарма К. Станіславський вважав, що актор – найуважніший читач. Аналіз тексту – на доступному віці рівні – діти роблять легко та зацікавлено, коли це потрібно для драматизації. Подальша драматизація постає як ефективний мотив аналітичної роботи [30, с. 16; 31; 40;].

У процесі театральної діяльності у дітей виходить продукт мовленнєвої діяльності, що саме по собі важливо для всіх людей і тим більше значуще для дошкільнят, які не вміють читати і писати.

Усі перелічені вище якості театру дозволяють думати, що використання сценічної гри як основного виду ігрової діяльності та засобу навчання на заняттях риторикою є і логічним, і природним, і бажаним з урахуванням розвитку зв'язного мовлення.

Інтеграція риторики та театру дозволяють створити такі умови навчання, за яких дитина займатиметься із задоволенням, в атмосфері творчості, гри, мистецтва.

На жаль, уявлення про театр у вихователів найчастіше односторонні: все зводиться до розподілу ролей, заучування тексту, виготовлення костюмів, масок і декорацій. Але цього недостатньо, потрібен методологічний інструментарій більш складної міждисциплінарної організації [2, с. 25; 35; 36].

Але дитина до 12 років через психофізичні особливості не готова засвоювати технологію акторської майстерності, розроблену для дорослих. Експериментальна програма передбачає використання технології гри-драматизації для старших дошкільнят щодо розвитку їх зв'язного мовлення.

Під грою-драматизацією тут розуміється сюжетно-рольова гра, розвиток якої йде за законами театрального мистецтва та з використанням засобів даного виду творчості. Педагог є організатором та учасником гри. Насамперед у гри-драматизації повинна бути гра як вільна діяльність, що здійснюється не примусово. Гра – природна діяльність дитинства. Завдання ж дошкільньої освіти полягає не в навчанні у звичайному сенсі цього слова, а в організації гри. У грі має бути імпровізація, несподіванка, парадоксальність. Гра спрямована проти автоматизму та зарегульованості. Це самоцінна дія. Діти у грі (особливо сюжетно-рольової) не націлені на результат, їм достатньо того, що вони грають. Для них важливий процес гри [43; 44].

Театрально-художня діяльність це особливий тип діяльності та включення дитини до неї безсумнівно долучає її до театральної культури, як складової частини загальної культури людини.

Театралізовану діяльність можна використовувати як дієвий засіб закріплення знань, отриманих дітьми на заняттях з розвитку зв'язного мовлення, запам'ятовування змісту літературних творів, вона забезпечує краще розуміння дітьми сенсу драматизації подій зображених у серії картинок, що дозволяє зрозуміти їхній зміст і послідовність, збагачує особистий досвід кожної дитини [49; 50].

Як показала власна практика роботи з дітьми дошкільного віку в процесі обігравання постановок та використовуючи різноманітні творчі завдання, які дозволили дитині засвоїти будь-які варіанти дій та взаємодій героїв, вони вчаться уявити персонажа в якомусь місці та скласти про нього невеликий казковий текст [49; 50, с. 201; 51].

Театралізація на сьогодні – це такий напрямок педагогіки, який, використовуючи метафоричні ресурси розігрування сюжету, дозволяє

розвинути особистість, створює умови для формування у тому числі й розвиненого зв'язного мовлення [11; 16].

Розглядаючи театралізацію як напрямок педагогіки автор акцентує свою увагу на тому, що театральна діяльність є умовою розвитку зв'язного мовлення дітей, відіграє позитивну роль у розвитку їх соціальних та емоційних навичок.

Вважаємо, що важливим аспектом творчої театралізованої діяльності, як способу навчання та мовленнєвого розвитку, є те, що вона підтримує розумові, соціальні та психомоторні здібності дитини. Використання цього виду діяльності поєднує когнітивні, ефективні та психомоторні поведінкові цілі і, таким чином, апелює до різних характеристик та здібностей дошкільнят.

Використання театралізованої діяльності передбачає різні типи навчання, такі як: навчання через досвід, навчання через дію, навчання через взаємодію та співпрацю, навчання через відкриття та обговорення, активне навчання та, нарешті, емоційне, соціальне та концептуальне навчання. У театралізації діти беруть участь у занятті безпосередньо, вони повністю включені у процес. Вони легко висловлюють свої ідеї та емоції; отримують знання, спостерігаючи та перевіряючи отримувану інформацію самостійно. Знання, здобуті таким чином, будуть краще засвоєні дітьми [6; 7; 11; 16].

Отже, театралізована діяльність є найефективнішою у розвиток всіх психічних процесів в дітей віком старшого дошкільного віку.

У старшому дошкільному віці театралізована діяльність стає звичною частиною життя більшості дітей, вона дозволяє їм усвідомити свою індивідуальність, з урахуванням програвання різних вигаданих ситуацій, мають паралелі у світі дитини.

Дітям подобається рухатися, грати та спілкуватися з іншими дітьми. Саме в театралізованій діяльності вони реалізують свої потреби у грі та спілкуванні. Замість того, щоб сидіти і слухати, їм пропонується робити все те, чим вони займаються у звичайному, дитячому житті один з одним. Дошкільнята, які зазнають різних комунікативних труднощів, у тому числі і через недостатній мовленнєвий розвиток, позитивніше реагують на ситуації спілкування, що

запропоновані у межах театралізованої діяльності. Це, в свою чергу, допомагає їм розвивати такі якості, як співчуття, впевненість у собі, співпраця, лідерство [2; 3; 15].

За допомогою спільної театралізованої та музичної діяльності фахівці стимулюють і активне мовлення дитини. При цьому мимовільний характер занять та зацікавлена включеність у процес діяльності всіх його учасників дозволяє знизити контроль за промовою, що не дозволяє почати говорити багатьом дітям, які розуміють, що у них говорити вільно не виходять. Так, саме на музичних заняттях діти починають співати чи промовляти прості слова улюбленої пісні, і з цього моменту на заняттях логопеда з'являється можливість працювати з дитиною на новому рівні. Також під час співу ведеться робота з розвитку дихання, голосу, інтонації [17; 21; 22].

Отже, з урахуванням обґрунтування досліджуваної проблеми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільнят у процесі театралізованої діяльності, вважаємо за потрібне зробити уточнення, театралізована діяльність міждисциплінарна, вона є цінним інструментом для використання у багатьох предметних галузях, і на нашу думку, ідеальна для навчання та формування цілісної мовної картини світу у дитини. Зокрема, вона розширює словниковий запас, розвиває навички зв'язного мовлення та стимулює дошкільнят розуміти та висловлювати різні точки зору. Вона спонукає дітей висловлюватися у різних ситуаціях, дотримуватися певного стилю спілкування, говорити на різні теми.

Театралізація дає дітям можливість досліджувати, обговорювати та вирішувати складні проблеми та висловлювати свої емоції у сприятливій обстановці. Це дозволяє їм розуміти свої власні проблеми та проблеми інших, спонукає їх мислити та діяти творчо, тим самим розвиваючи навички критичного мислення та обговорення проблем, які є умовою мовленнєвого розвитку. У практиці роботи з дітьми ми через театралізовану діяльність дітей спонукаємо їх брати на себе відповідальність і відстоювати свою точку зору, що важливо в житті.

1.2. Риторичні практики як вихідна умова розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності

Досягненням лінгводидактичної науки останніх десятиліть вважається посилення комунікативної складової сучасної мовної освіти, яка починається в дошкільному віці і продовжується на протязі всього життя людини.

Саме тому проблемі комунікації на всіх її рівнях та з урахуванням різних напрямів дослідження присвячена велика кількість робіт провідних учених різних часів та країн (Л. Антонової, В. Беломорець, М. Баранова, Є. Голобородько, Г. Григоренко, Л. Давидюк, С. Ервін-Тріпп, В. Іваненко, В. Капінос, Т. Ладиженської, М. Львова, Л. Мацько, Г. Михайловської, М. Пентиліук, Г. Сагач, В. Статівки, Ч. Філлмор тощо). Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності як методична проблема розглядається нами з урахуванням дослідження в трьох площинах: риторики, культури мовлення та стилістики [12; 15; 22; 23; 29; 33; 34; 38; 39; 45; 46; 48; 56; 57; 62].

Саме цей тривіум – риторика, культура мовлення та стилістика, на думку М. Пентиліук, обумовлює розвиток риторичної компетентності майбутнього педагога-вихователя, додаючи до нього стрижневий компонент – лінгвістику тексту [38]. Уміння екстраполювати основні закони риторики на риторику педагога; аналізувати і обирати професійно значущий жанр педагогічної комунікації у відповідності з мовленнєво-мисленнєвою ситуацією та вибудувати продуктивну композицію навчального тексту, як монологічного, так і діалогічного; готувати та виголошувати промову з актуальних фахових проблем; розробляти нові комунікативно виправдані тактики та стратегії спілкування з вихованцями та їх батьками; володіти полемічним інструментарієм; системно оцінювати професійну комунікацію у міждисциплінарній площині потребують знань з різних галузей: професійної комунікації, неориторики, лінгвориторики, лінгвосинергетики, андрагогіки,

педагогічної акмеології, психології, соціології, психолінгвістики, екології, текстології, етики, естетики тощо [26; 39].

Театр та театралізована діяльність як на рівні досліджуваної проблеми, розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників, так і на рівні професійної комунікації вихователів-практиків мають відношення до всіх вище перерахованих галузей через риторичні практики.

Риторичні практики як закріплені за тією чи іншою сферою професійної комунікації стійкий жанрово-стилістичний репертуар (О. Кулікова), який передбачає дотримання правил побудови мовлення (як в усній, так і в письмовій формі) для досягнення цілей комунікантів, що виходять за межі вербальної частини дискурсу. Основні ознаки риторичних практик – стійкість і повторюваність у процесі мовленнєвої комунікації, що розгортається в межах певного дискурсу, функціонально-сміслового типу мовлення (свого роду модель комунікації за Н. Валгіною). І при визначенні механізмів утворення тексту, перш за все, обирається сама модель комунікації, тобто враховуються конструктивні ознаки мовленнєвого акту, сукупність яких і формує модель [11, с. 99].

До конструктивних ознак належать: комунікативна цільова установка; предмет (зміст) комунікації; ознаки ситуації, в межах якої здійснюється комунікація; соціальна характеристика учасників комунікації [11, с. 104].

До риторичних практик у процесі театралізованої діяльності можемо віднести як найпоширену практику – гру-драматизацію.

Гра-драматизація за казкою включає від трьох до десяти занять залежно від характеру та довжини твору та від віку дітей.

Етапи гри-драматизації:

- знайомство із казкою;
- засвоєння матеріалу казки за епізодами;
- програвання всієї казки цілком;
- показ казки глядачам;
- твір-лист у казку [2; 11;16; 43; 44].

Розглянемо докладніше кожен із етапів риторичної моделі-комунікації.

Перший етап. Знайомство з казкою

Найчастіше перше знайомство дітей із казкою вже відбулося. Тим важче завдання педагога. Не розраховуючи на момент новизни та сюжетної інтриги, він повинен так розповісти казку, щоб вона заволоділа увагою дітей, захопила їх, щоб казку захотілося оживляти.

Герої казки та його дії мають бути так яскраво подані, щоб в уяві дитини виникали образи, сповнені життя та характерних рис. Враження про персонажів має оформитись у дітей під час слухання казки. У невеликій розмові після розповідання педагог допомагає дітям оформити своє враження у словах, підводить до самостійних висновків.

Казка подається дітям як здобуток усної народної творчості. Особистість оповідача в даній творчості величезна. Монотонне читання казці протипоказане. Казка має народжуватися на очах у дітей. Жива розповідь допускає можливість невеликих відступів від книжкової версії тексту, що виникають залежно від ситуації розповіді та настрою слухачів. Такі відступи просто потрібні, так як сучасним дітям багато казкових слів не знайомі. Але вони повинні порушувати гармонію казки [2; 43; 44, с. 98].

Темп розповідання не повинен бути повільним. Але при швидкому темпі казка також сприймається не так яскраво сучасними дітьми, які звикли до швидкого темпу телевізійних передач. Сьогодні для розповідання казки потрібен динамізм мовлення із чергуванням сили голосу та багатством інтонацій. Адже треба викликати у дитині бажання активних дій щодо поживлення казки! Однак переказ у традиційному темпі і сьогодні актуальний у ситуації «перед сном».

При цьому казка має залишитися казкою!

Невелика розмова про казку після її прослуховування не повинна перетворюватися на «вимучування» морального уроку. Це живий обмін враженнями, що стимулює початок гри з поживлення казки.

Вдалим складається аналіз, коли він уже вплетений у гру. Коли все, про що дитину запитують, їй самій потрібно, щоб грати: згадати всіх героїв, вибрати роль; розповісти сюжет казки, щоб уточнити хід гри тощо.

Наприклад, у старшій групі при постановці казки «Зимові звірі» міркування щодо характерів персонажів ведуться на килимі, «на чотирьох ногах», одночасно з освоєнням пластики тварин, що відображає їх характери, настрої та спосіб життя.

У підготовчій групі ефективна гра у режисерів. Наприклад, членування епізодами казки «Кіт у чоботях» проводиться як створення режисерського плану спектаклю.

Що стосується ідеї казки, то її діти не просто зрозуміють, вони її відчують під час гри-драматизації та висловлять своє ставлення до неї у листах до казки.

Другий етап. Гра-драматизація

У гри-драматизації треба переходити із галузі літератури в галузь театру. Театральне мистецтво перестає бути ілюстрацією літературного твору. Текст, на основі якого виростає вистава, є важливою, але не єдиною складовою сценічного мистецтва. З промовляння реплік уголос, по черзі, стоячи біля дошки, театру не вийде.

Розпочинаючи інсценування, доречно з'ясувати: яка вона, мова театру?

Драма на сцені є дія, що відбувається на очах у глядача, а актор, що вийшов на сцену, стає дійовою особою.

На сцені треба діяти – внутрішньо та зовні.

Театралізована діяльність – сильний помічник у формуванні гуманних почуттів та взаємовідносин, що сприяють створенню позитивного клімату у групі. Дитина через накопичення та розширення репертуару поступово вчиться виявляти чуйність, співпереживання, розділяти радість однолітка. Поступово відбувається насичення дитячого досвіду вміння справлятися з власними емоціями. У дитячих літературних творах, у казках завжди зустрічається дружба, сміливість, доброта, чесність тощо. Через театральну діяльність за допомогою таких творів можна формувати у дітей навички соціальної поведінки [2; 35; 36; 44; 47].

Так, дискусія, яка може виникнути у дітей у процесі театралізованої постановки вчить їх обговорювати свої думки та ділитися ідеями, узагальнювати

ключові моменти історії, що інсценізується, аналізувати поведінку персонажів і думати про те, як найкраще передавати їх поведінку.

Попередня робота – читання та слухання історій, сприяє розумінню дітьми персонажів та ситуацій.

Головним засобом взаємодії дошкільнят у театралізованій діяльності, що впливає на розвиток мовлення, є творче розігрування казки. Саме глибина та точність передачі образу героя, його характер визначають ефективність прийомів у роботі над мовленням

Заняття з розігрування казки відіграють важливу роль у системі діяльності педагога з розвитку зв'язного мовлення. Коли дитина не лише слухає казки, вірші, оповідання, а й сама намагається відтворити їх у своїй власній промові, то вплив художнього твору на його особистість, на його мовленнєві навички посилюються.

Риторичні практики на заняттях із театралізованої діяльності передбачають врахування ритуальних риторичних дій у роботі, а саме:

- виразно прочитати твір, який дітям належить розіграти за ролями;
- після читання проводиться розмова з дітьми, основна роль якої – виявити, наскільки діти правильно усвідомили зміст та зміст твору;
- розмова з дітьми повинна проходити активно, з широким використанням образного художнього мовлення, щоб не знизити емоційне враження від прослуханого оповідання чи казки;
- питання педагога, які забезпечують зворотний зв'язок, діти вкрай потребують активної допомоги з його боку;
- учити дитину правильно розігравати свого героя і вжитися в його образ;
- кожний обраний текст має вчити дітей чомусь корисному, формувати потрібні сучасному суспільству соціально значущі якості особистості;
- тексти добираються такі, які доступні дітям за змістом, близькі їх досвіду, щоб при постановці та зображенні героя діти могли відобразити своє

особисте ставлення до події, що розігрується;

- у казках та оповіданнях мають бути представлені знайомі дитині дійові особи зі зрозумілими рисами характеру, мотиви вчинків персонажів мають бути яскраво виражені;

- твори мають бути, по можливості, сюжетні, з чітко вираженою композицією, з явною послідовністю дій [24, с. 155; 25; 26].

Важливим компонентом риторичних практик у процесі театралізації художніх творів – казок, оповідань, віршів – є різноманітні прийоми переказу дітьми від імені персонажів художніх творів. Переказ дає можливість удосконалювати розмовне мовлення дітей, зокрема, інтонації звернення, перерахування; мовлення їх збагачується в емоційному відношенні швидше; психіка розвивається різнобічніше, якщо вихованцем створюється мовленнєва комунікативна ситуація (та сцена, де розвивається драма словесного життя, і він сам учасник цієї драми).

За характером змісту, відтворенням матеріалу, а також за своєю дидактичною роллю ситуації поділені на такі групи: ситуація-ілюстрація (ситуація, яка активізує функцію підтримки і одна із основних соціальних умов підготовки людини до певної установки); ситуація-оцінка (опис ситуації та можливі шляхи її вирішення у готовому вигляді, що вимагає лише оцінити дане рішення), ситуації-вправи (конкретні вправи, виконувані дітьми, конкретні епізоди діяльності, що розроблені з урахуванням кінцевого результату щодо стандартних рішень); ситуації-проблеми (діти знаходять досвід у висловленні своїх думок, почуттів за допомогою мовлення, а також міжособистісного спілкування).

Варто в межах риторичних практик дітям дошкільного віку пропонувати такі групи риторичних комунікативних ігор, що сприяють:

- правильності мовлення;
- культурі суперечки;
- сприйняттю та розумінню опонента;
- умінню слухати;

- невербальним засобам спілкування;
- типовим ситуаціям спілкування;
- вирішенню логічних завдань;
- техніці мовлення тощо [25; 25; 26].

Мовленнєва розминка, як поширений компонент риторичних практик, проводиться згідно з моделлю на початку заняття в процесі театралізованої діяльності, іноді можна змінювати її місце, якщо це необхідно. Вона включає низку вправ:

- дихальні;
- артикуляційні;
- фонетичні;
- дикційні.

Їхні цілі: підготовка мовленнєвого апарату до говоріння, розвиток мовленнєвого дихання, відпрацювання чіткої дикції, розвиток уміння керувати своїм голосом тощо.

Правильна організації педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти, змістом якого є театральна діяльність, не тільки значно активізує процес розвитку зв'язного мовлення дошкільника, а ще й розширить його словниковий запас, продукуючи використання у мовленні образних слів і виразів, мовленнєвих зворотів тощо.

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури з означеної проблеми дозволив нам зробити проміжні висновки. У нашому дослідженні ми розглядатимемо гру як діяльність, спрямовану на засвоєння суспільно-історичного культурного досвіду, в якому розвивається та вдосконалюється зв'язне мовлення дошкільника [61; 62; 63; 65].

Театр та театралізовані ж ігри – один із найефективніших засобів не тільки розвитку зв'язного мовлення, а й розвитку та виховання дитини в дошкільному віці в цілому, оскільки гра – провідний вид діяльності дітей, а театр – один із найдемократичніших та найдоступніших видів мистецтва, який дозволяє вирішувати багато актуальних проблем педагогіки та психології, пов'язаних із

художнім та моральним вихованням, розвитком комунікативних якостей особистості, розвитком уяви, фантазії, ініціативності.

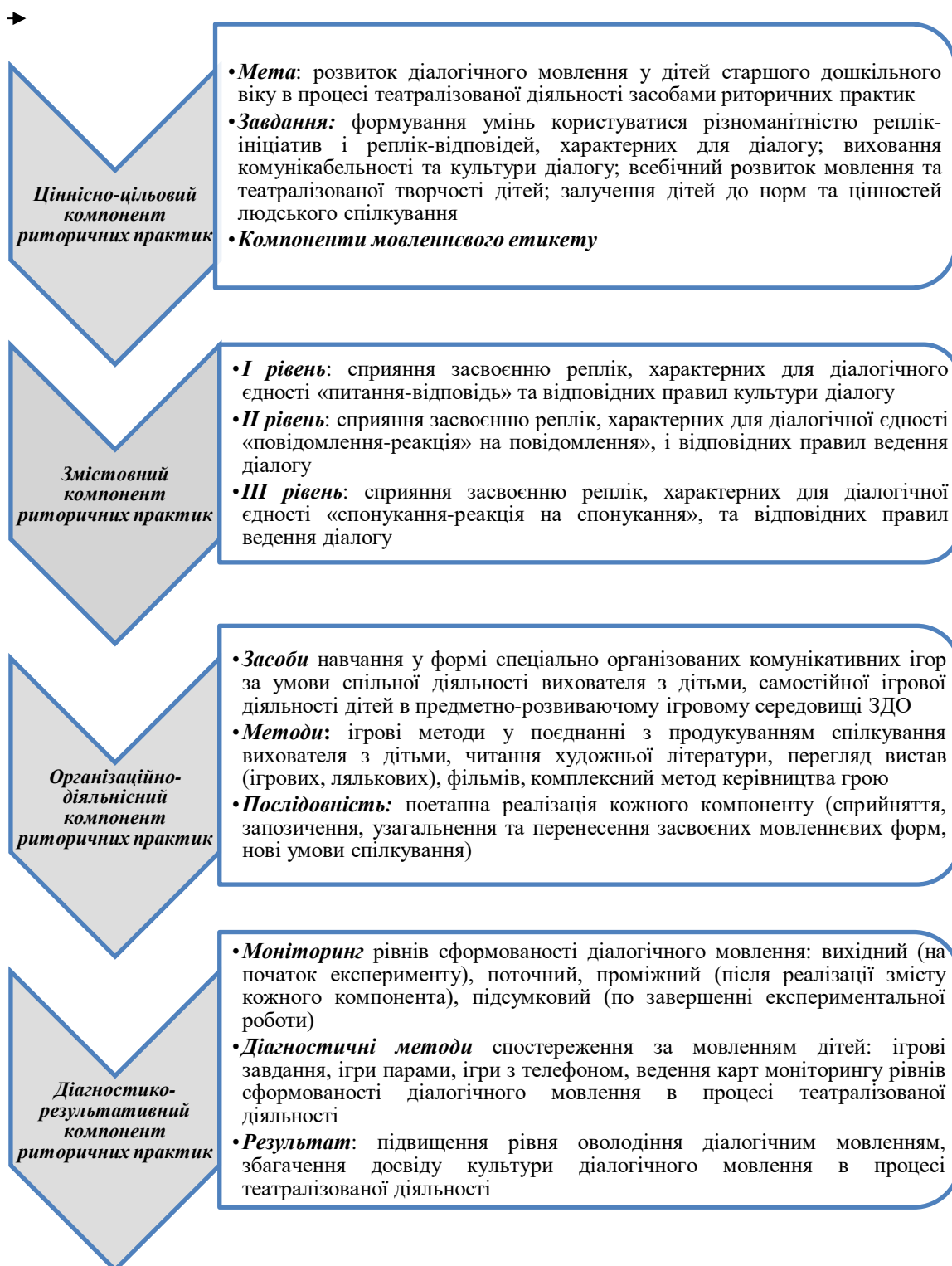
За умови систематичних занять театралізованою грою в дітей з віком з'являється зростаючий стійкий інтерес до перевтілення. Цьому сприяють набуті дитиною навички та вміння: сприймаючи художній образ, бачити його розвиток, взаємодіяти з іншими дітьми.

Із цього виходить, що театралізована діяльність дозволяє вирішувати багато завдань програми закладу дошкільної освіти: від повноцінного розвитку зв'язного мовлення до фізичної досконалості. Різноманітність тематики, засобів зображення, емоційності ігор дають можливість використовувати їх з метою всебічного розвитку особистості дитини.

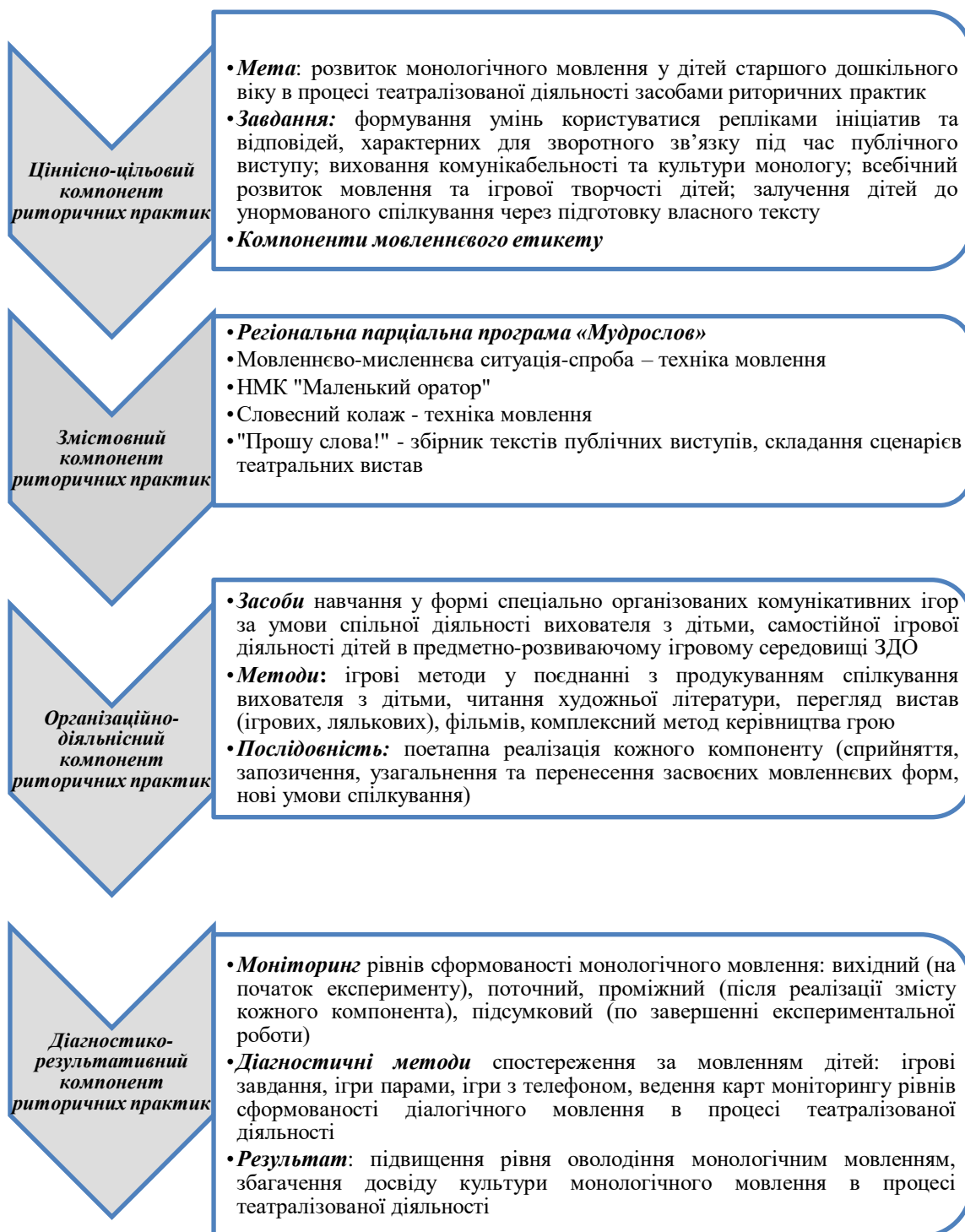
Усім дітям, незалежно від їх здібностей, мають бути надані рівні можливості для участі у театралізованій діяльності та створені умов для її розвитку. Адже саме в цій діяльності дитина відчувається емоційно розкритою та вільною, тим самим мимоволі розвиваючи зв'язне мовлення.

Важливим є усвідомлення педагогом-вихователем риторичного характеру професійної діяльності; систематичне набуття риторичних знань шляхом проєктування риторичних практик як у предметно-ігровому середовищі сучасного закладу дошкільної освіти, так і в середовищі розвитку дитини в цілому.

Розроблені під час експерименту алгоритми риторичних практик щодо розвитку діалогічного/монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності (рисунок 1.1.1., 1.1.2) передбачають певну послідовність дій, операцій педагога з відбору, розробки, підготовки ігор, включення суб'єктів у театралізовану діяльність, здійснення самої гри, підбиття її підсумків та результатів.

Рисунок 1.1.1. Алгоритм риторичних практик щодо розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності

Рисунок 1.1.2. Алгоритм риторичних практик щодо розвитку монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності

Правильно організовані з урахуванням усіх вимог театралізовані заняття сприяють активізації різних сторін мовлення старших дошкільнят – словника, граматичного складу, діалогу, монологу. При цьому діти набувають додаткових можливостей закріпити комунікативні навички, вміння висловлювати ясно для оточуючих свою думку, наміри, емоції; здатність розуміти, що від тебе хочуть інші.

Наявність у театралізованій грі з урахуванням різновидів риторичних практик можливостей моделювання соціальних та особистісних відносин дозволяє дітям дошкільного віку відкривати нове як у сфері «штучної» ігрової реальності, так і цілком реальної навколишньої дійсності [47; 50; 52].

Таким чином, розвиток діалогічного/монологічного мовлення старших дошкільнят у процесі театралізованої діяльності засобами риторичних практик є оптимальним педагогічним засобом розвитку не тільки зв'язного мовлення, а й загальної культури особистості дітей дошкільного віку в цілому, оскільки в її основу закладено провідний вид діяльності дітей – гра, в ході якої дитина найповніше розкриває свої можливості та більш ефективно засвоює соціально-культурний досвід людства.

Крім того, реалізація завдань розвитку зв'язного мовлення старшого дошкільника можлива під час застосування риторичних практик у процесі театралізованої діяльності сучасного закладу дошкільної освіти за розробленою спеціальною програмою, про що йдеться в наступному розділі нашого дослідження.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Програма розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності

Розвиток зв'язного мовлення є центральним завданням мовленнєвого виховання дітей. Це пов'язано, передусім, зі соціальною значимістю зв'язного мовлення у формуванні особистості. Саме у зв'язному мовленні реалізується основна, комунікативна, функція мови та мовлення. Зв'язне мовлення – вища форма мовленнєвої розумової діяльності, що визначає рівень мовлення та розумового розвитку дитини. Оволодіння зв'язним усним мовленням стає найважливішою умовою успішної підготовки дітей до навчання у школі.

Зв'язне мовлення є складною формою мовленнєвої діяльності. Основна функція зв'язного мовлення – комунікативна. Вона здійснюється у двох основних формах – діалозі та монологі.

У дошкільному віці процес пізнання дитини відбувається емоційно-практичним шляхом. Ось чому найбільш близькі та природні для дитини-дошкільника види діяльності – гра, спілкування з дорослими та однолітками, експериментування, театралізована та інші види діяльності [31; 32].

Театрально-ігрова діяльність збагачує дітей новими враженнями, знаннями, вміннями, розвиває інтерес до літератури, активізує словник, зв'язне мовлення, мислення, сприяє морально-естетичному вихованню кожної дитини.

Театральна постановка дає привід та матеріал для найрізноманітніших видів дитячої творчості. Діти самі складають, імпровізують ролі, інсценують якийсь готовий літературний матеріал. Це словесна творчість дітей, потрібна і зрозуміла самим дітям.

Характерне для театралізованої гри образне, яскраве зображення соціальної дійсності, явищ природи знайомить дітей із навколишнім світом у всьому його різноманітті. Питання, поставлені дітям під час підготовки до гри, спонукають їх думати, аналізувати досить складні ситуації, робити висновки та узагальнення. Це сприяє вдосконаленню розумового розвитку та тісно пов'язаному з ним удосконаленню мови та мовлення [11–13].

У процесі роботи над виразністю реплік персонажів, власних висловлювань непомітно активізується словник дитини, удосконалюється звукова сторона мовлення. Нова роль, особливо звуковий діалог персонажів, ставить дитину перед необхідністю чітко, зрозуміло висловлюватися. У нього покращується діалогічне мовлення, його граматичний склад, дитина починає активно користуватися словником, який також поповнюється. У створенні ігрового образу особлива велика роль віддається слову. Воно допомагає дитині висловити свої емоції, думки, почуття, зрозуміти переживання партнерів, узгоджувати свої мовленнєві дії.

Розвиток зв'язного мовлення формується в дітей поступово, з розвитком їх мислення та індивідуальних особливостей, дорослішанням. Відповідно до віку дітей підбираються театралізовані ігри, види театрів, що доступні дітям і сприяють розвитку їх зв'язного мовлення.

Експериментальна програма розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності розроблена на підставі парціальної програми «Мудрослов» [37], навчального посібника «Маленький оратор» [31; 32] та методичних рекомендацій до проведення фестивалю ораторського мистецтва «Заговори, щоби я тебе побачив», який проводиться в Запорізькому регіоні з 2008 року, має статус Міжрегіонального [35], і є потужним дидактичним знаряддям у процесі розвитку не тільки мовної, мовленнєвої, а й риторичної особистості сучасного дошкільника.

Мета: розвивати в дітей старшого дошкільного віку зв'язне мовлення у процесі театралізованої діяльності.

Завдання програми

Навчальні:

- навчати будувати діалог, монолог, підвищувати мовленнєву активність у вигляді елементів театралізованої діяльності;

Розвиваючі:

- розвивати мовленнєві контакти дитини з дорослими та дітьми; розвивати монологічне та діалогічне мовлення;

Виховні:

- виховувати культуру мовлення дітей.

Театралізовані ігри для дітей – це один із найдоступніших та найефективніших способів розвитку дитини, адже гра є найважливішим і головним елементом у діяльності дітей дошкільного віку, вона розвиває комунікативні здібності, уяву, фантазію, пам'ять, ініціативність, знімає емоційну та фізичну напругу.

У фокусі експериментальної програми щодо розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності – гра режисерська [28; 30].

Так, режисерська гра з дітьми старшого дошкільного віку має на меті: виховувати дружні взаємини у дітей у процесі гри; формувати навички дітей діяти за готовим сюжетом, будувати діалогове спілкування з партнером; розвивати конструктивні можливості (планування діяльності); розвивати вміння підбирати ігровий матеріал, розподіляти іграшки; розвивати інтерес до режисерських ігор; збагачувати ігровий досвід дітей, досвід взаємодії з іграшками; розвивати творчі здібності дітей; активізувати мовлення дітей, уяву, мислення; розвивати стійкий інтерес дітей до театралізованої діяльності: інтонаційно-мовленнєву виразність, пам'ять, образне мислення; артистичні дані дітей, комунікативні навички; сприяти співтворчості дитини та дорослих тощо.

Орієнтований план роботи за експериментальною програмою розвитку зв'язного мовлення в процесі театралізованої діяльності подано в таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

План роботи за експериментальною програмою (фрагмент)

Завдання	Методи та прийоми	Зміст роботи
<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати вміння дітей вибирати епізод, який хотілося б передати на малюнку; створювати у малюнку образи казки 2. Удосконалювати вміння дітей передавати настрій; зображати героїв казки, використовуючи різноманітні засоби виразності; драматизувати казки 3. Виховувати інтерес до літературного твору <u>Предметно-розвивальне середовище</u> Виготовлення настільного театру за казкою «Котигорошко» <u>Робота із батьками</u> Організувати батьків для спільного походу до театру на мюзикл «Кіт у чоботях»</p>	<p>Ігрові, вправи, драматизація, бесіда, художня творчість (малювання), розповідь, питання, нагадування, настільний театр</p>	<p>Вправа «Зобрази настрій» Розмова за казкою «Котигорошко». Гра «Здогадайся, хто я» Малювання ілюстрацій до казки. Гра-драматизація «Бджоли і ведмідь»</p>
<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати вміння дітей передавати на малюнку казкових героїв 2. Удосконалювати вміння дітей у розпізнаванні та зображенні емоцій, героїв, використовуючи різноманітні засоби виразності 3. Виховувати інтерес до створення ілюстрацій до літературного твору 4. Розвивати в дітей інтерес до малюнків, бажання розглядати, розповідати про них <u>Предметно-розвивальне середовище.</u> Виготовлення театралізованої гри «Вгадай емоцію» <u>Робота із батьками</u> Проведення розмови з батьками на тему «Роль батьків у розвитку зв'язного мовлення дітей»</p>	<p>Ігрові, художній твір, художня творчість (малювання), оповідання, бесіда, питання, пантоміма</p>	<p>Гра «Вгадай емоцію». Гра – пантоміма за казкою «Коза-дереза» Читання казки «Когут перехитрив лиса» Гра-пантоміма «Зобрази героя» Малювання героїв казки</p>
<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати знання дітей про різні види художніх творів 2. Удосконалювати знання дітей про зачини казок, уміння дітей дізнаватися знайому казку по серії картинок та розповідати її у дітей старшого дошкільного віку»</p>	<p>Ігрові, бесіда, серії картинок за казками, розповіді, питання</p>	<p>Гра-етюд «Страшний звір» Ігрова вправа «Придумай початок казки»</p>

Продовження таблиці 2.1.1

<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати знання дітей про різні види художніх творі 2. Удосконалювати знання дітей про зачини казок, вміння дітей дізнаватися знайому казку по серії картинок та розповідати її 3. Розвивати інтерес до театралізованих ігор</p> <p><u>Предметно-розвивальне середовище</u> Виготовлення гри «У світі казок»</p> <p><u>Робота із батьками</u> Розміщення у батьківському куточку інформації на тему «Роль театралізованих ігор у розвитку монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку»</p>	<p>Ігрові, бесіда, серії картинок за казками, розповіді, питання</p>	<p>Гра-етюд «Відгадай та розкажи казку». Гра «Я почну, а ти продовжи»</p>
<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати вміння дітей передавати у ліпленні образи казкових героїв 2. Удосконалювати вміння дітей переказувати знайомі твори; обігравати казки з використанням різних видів театру 3. Розвивати інтерес до художніх творі</p> <p><u>Предметно-розвивальне середовище</u> Виготовлення героїв для пальчикового театру разом із дітьми</p> <p><u>Робота із батьками</u> Організація виставки театралізованих ігор</p>	<p>Ігрові, пантоміма, спільне виготовлення атрибутів, драматизації, бесіда, переказ; художня творчість (ліплення), пальчиковий театр</p>	<p>Гра-пантоміма «Зобрази героя» Виготовлення героїв для пальчикового театру Обігравання казки «Кіт, лисиця та півень» Ліплення за казкою «Кіт, лисиця та півень» Гра «Пограємо у казку»</p>
<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати вміння дітей передавати у ліпленні образи казкових героїв; описувати героя казки 2. Удосконалювати вміння дітей переказувати знайомі твори; обігравати казки з використанням різних видів театру</p> <p><u>Предметно-розвивальне середовище</u> Поповнення куточка театралізованої діяльності ілюстраціями з казки «Попелюшка»</p> <p><u>Робота із батьками</u> Розміщення у батьківському куточку інформації на тему «Лялькові театри для дошкільнят»</p>	<p>Ігрові, бесіда, оповідання, питання, нагадування, художня творчість (ліплення), художнє слово (вірші), площинний театр</p>	<p>Ліплення «Герої казки дванадцять місяців» Обігравання казки «Дванадцять місяців» Гра «Світ казок» Вправа «Підкажи слово»</p>

Продовження таблиці 2.1.1

<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати вміння дітей створювати у малюнках казкові образи; складати творчі оповідання 2. Удосконалювати вміння дітей виразно зображати героїв 3. Виховувати інтерес до художніх творів <u>Предметно-розвивальне середовище</u> Вибір ілюстрацій на тему «Казкові палаци» <u>Робота із батьками</u> Організувати спільний похід до театру на казку «Попелюшка»</p>	<p>Ігрові, читання, бесіда, питання, пантоміма, ІКТ, художня творчість (малювання)</p>	<p>Читання казки «Попелюшка» Малювання «Казкове царство» Гра-пантоміма «Зобрази героя» Перегляд казки «Попелюшка» Гра «Складаємо казку про Попелюшку»</p>
<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Формувати вміння дітей створювати в аплікації казкові образи; вибирати епізод, який хотілося б передати у малюнку; створювати у малюнку образи казки 2. Удосконалювати вміння дітей переказувати знайомі твори з картинок; передавати казку через гру-драматизацію 3. Розвивати у дітей бажання брати активну участь у іграх-драматизація <u>Предметно-розвивальне середовище.</u> Виготовлення атрибутів до настільного театру за казкою «Попелюшка»</p>	<p>Ігрові, питання, розповідь, картинки за казкою, нагадування, розповідь, спільне виготовлення атрибутів, художня творчість (малювання, аплікація), настільний театр</p>	<p>Аплікація «Казковий палац» Розповідь казки «Попелюшка» щодо серії сюжетних картинок Виготовлення атрибутів до настільного театру за казкою «Попелюшка» Гра-драматизація «Попелюшка» Малювання «Епізод казки Попелюшка»</p>
<p><u>Робота з дітьми</u> 1. Удосконалювати вміння дітей дізнаватися знайомі казки з серії картинок <u>Предметно-розвивальне середовище</u> 2. Поповнення куточка театральної діяльності дитячими малюнками за казками <u>Робота із батьками</u> Індивідуальні консультації з батьками на тему «Як розвивати зв'язне мовлення у дітей вдома»</p>	<p>Ігрові, етюди, бесіди, питання, розповіді дітей, читання, ілюстрації до казки, художня творчість</p>	<p>Гра «Придумай казку» Малюнок «Намалюй казку, яку вигадав» Гра «Відгадай казку» Гра-етюд «Покажи емоцію» Читання з продовженням казки «Пригоди Буратіно»</p>

Експериментальна програма розроблялася в межах парціальної програми «Мудрослов», що є освітньо-розвивальною та виховною і спрямована на формування комунікативної компетенції дітей дошкільного віку [31; 32; 37]. Вона поширює досвід формування соціальних навичок; сприяє розвитку культури мовленнєвої поведінки, вихованню ввічливості; допомагає дітям дошкільного віку мотивовано готуватися до навчання в школі. Програма побудована з урахуванням вікових особливостей дітей та є актуальною на сьогодні, так як діти зазнають труднощі в організації різних видів мовленнєвої діяльності, не додержуються культури мовленнєвої поведінки. Цілеспрямований розвиток комунікативних компетенції дає істотне збагачення комунікативного досвіду, нейтралізуючи проблеми у спілкуванні [36, с. 7].

Завдання програми

Освітні: розвиток лінгвориторичних здібностей дітей; формувати вміння викладати свої думки послідовно, уміння переконувати, відстоювати свою точку зору, оформлювати її у мовленні; формування творчої особистості шляхом залучення дитини до риторичної діяльності; засвоїти форми мовленнєвого спілкування й етикету (монолог, діалог); навчити володіти основними елементами літературної мови; формувати початкові вміння аналізувати і оцінювати спілкування і мовлення.

Розвивальні: розвиток мовлення дітей через систему спеціальних продуктивних вправ; розвиток вільного спілкування з дорослими та дітьми; розвиток комунікативних навичок дитини; розвиток уміння взаємодіяти з співрозмовником, аналізувати свою мовленнєву поведінку; розвиток мовленнєвої компетенції, яка передбачає сформованість фонетичної, граматичної, діалогічної та монологічної компетенції; розвиток навичок вербального та невербального спілкування; розвиток вміння ставити питання, відповіді на запитання, заперечення, подяки, вибачення, передавати словами і мімікою свою готовність до спілкування, готовності домовлятися; розвивати почуття емпатії й упевненості в собі; розвиток уміння дотримуватись правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету [36, с. 27].

Виховні: сприяти позитивній соціальній адаптації дитини до навколишнього світу; виховувати почуття поваги до рідної мови; створювати умови для розвитку лінгвориторичних навичок у дітей; виховувати у дітей потребу володіти формулами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації (привітання, прохання, вибачення, подяка, комплімент), формами звертання до дорослих і дітей; виховувати вміння ввічливо ставиться до партнерів по спілкуванню, враховувати емоційний стан співрозмовника [36, с. 28].

Програмовий зміст:

- навчити дітей володіти основними елементами правильної вимови: чітка вимова всіх звуків рідної мови і звукосполучень відповідно до орфоепічних норм; розвивати фонематичний слух, що дозволяє диференціювати фонемі; вчити володіти мовними і немовними засобами виразності та прийомами звукового аналізу слів;

- розвивати вільне спілкування з дорослими та дітьми: вільно, невимушено вступати в розмову з дітьми, дорослими (як знайомими, так і незнайомими), підтримувати запропонований діалог відповідно до теми, вчити не втручатися в розмову інших, будувати запропонований діалог відповідно до теми, розвивати вміння ставити питання, давати відповіді на запитання, заперечувати, дякувати, вибачитися, розповідати про себе, започатковувати діалог, передавати словами і мімікою свою готовність спілкуватись;

- виховувати почуття поваги до рідної мови: розуміння, що українська мова є державною; вчити застосовувати українську етикетну лексику, вчити складати різні типи розповідей (описові, сюжетні, з власного досвіду тощо) як за зразком вихователя, так і самостійно; спонукати спілкуватись українською мовою залежно від ситуації;

- розвивати почуття емпатії й упевненості в собі, усвідомлення свого місця в соціальному середовищі, вміння позитивно сприймати себе; формувати вміння викладати свої думки послідовно, вміння переконувати, відстоювати свою точку зору, вміння володіти собою та гідно триматися перед публікою;

- створювати умови для розвитку лінгвориторичних навичок у дітей; вчити дітей орієнтуватися в різних мовленнєвих ситуаціях; розвивати лінгвориторичні здібності дітей, комунікативні вміння, вміння володіти своїм мовленням, різноманітно та влучно добирати інтонацію, доречно використовувати невербальні засоби спілкування;

- вчити будувати діалог, використовуючи різноманітні діалогічні єдності, такі як: повідомлення-доповнення (уточнення); повідомлення-підтвердження (заперечення); повідомлення-прохання; запит інформації – задоволення запиту; запит інформації – контрольне запитання; прохання – згода (незгода); наказ – уточнення (згода, незгода) тощо;

- вчити дітей складати сюжетні розповіді за змістом дидактичних картин, за зразком та планом вихователя; добирати свою назву до картин, розповідати про події, які передували зображеному на картині; збагачувати словник дітей формулами мовленнєвого етикету відповідно до ситуації: вітання, прощання, знайомства, прохання, компліменту, подяки, побажання, поздоровлення, згоди, дозволу, відмови, заборони;

- розвивати тембр (звукове забарвлення мовлення): сказати весело, сумно, тривожно, здивовано, незадоволено, задоволено; емпатійність (уміння ставити себе на місце іншої людини) [31; 32; 36; 37].

Запропонована програма розрахована на підготовчий етап і 2 роки навчання та враховує вимоги Базового компонента дошкільної освіти, а саме всі освітні напрями, та може бути включена в якості додаткового курсу в будь-яку програму дошкільної освіти та виховання. Обсяг навчального матеріалу відповідає віковим, фізіологічним нормативам, що дозволяє уникнути перевтоми і не виходить за межі гранично допустимого навчального навантаження на дитину, згідно наказу МОН № 446 від 20.04.15 року «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності» [41]. Освітньо-виховний процес відбувався згідно циклограм ігор (табл. 2.1.2).

Таким чином, експериментальна програма організована з урахуванням усіх вимог театралізованої діяльності, що сприяє активізації різних сторін зв'язного мовлення старших дошкільнят – словника, граматичного ладу, діалогу, монологу. При цьому діти набувають додаткових можливостей закріпити комунікативні навички, вміння висловлювати зрозуміло для оточуючих свою думку, наміри, емоції; розвивається здатність розуміти, що від тебе хочуть інші, і найголовніше, театральні ігри сприяють формуванню мовної, мовленнєвої та риторичної особистості дитини.

Про організаційно-педагогічні умови реалізації програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області піде мовлення у наступному підрозділі.

2.2. Організаційно-педагогічні умови реалізації програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області

Педагогічний експеримент було проведено на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області в 2022–2023 н.р.

В експерименті взяли участь вихователі, діти й батьки дітей двох старших груп: експериментальної групи «Чомучки» (2 вихователі та 21 вихованець) і контрольної групи «Струмочки» (2 вихователі та 20 вихованців).

Дослідницько-експериментальна робота проходила в 3 етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

I етап, констатувальний, ставив на меті виявлення реального стану розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

Виявлення стану розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності здійснювалось на основі критеріального матеріалу з посібника «Моніторинг лінгвориторичної компетенції дітей дошкільного віку» (до програми «Мудрослов») [37].

До досліджуваних чинників розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку належали взаємопов'язані компоненти (мовної, мовленнєвої та комунікативної компетенції на вербальному та невербальному рівні з урахуванням мовленнєвого етикету) і їх відповідні критерії та показники (Додаток А; Б), розроблені укладачами регіональної парціальної програми «Мудрослов» [32; 37] на засадах сучасних лінгводидактичних теорій [5; 6; 8; 12; 33; 45; 46] та педагогічних практик [62–65] (таблиця 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Чинники розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності

<i>Вербальні засоби спілкування</i>	<i>Невербальні засоби спілкування</i>	<i>Мовленнєвий етикет</i>	<i>Засоби виразності</i>
<p><i>Лексична компетенція:</i> може легко спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему в межах свого розуміння; вживає лексику різних стилів мовлення (розмовний, літературний, публіцистичний), використовує в мовленні художньо-поетичні вирази, порівняння, образні сполучення, звуконаслідувальні слова, вигуки – «В-рівень»;</p> <p>може спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову переважно на вже знайомі теми; вживає лексику різних стилів мовлення, використовує в мовленні художньо-поетичні вирази, порівняння, образні словосполучення, але після спонукання вихователя – «Д-рівень»;</p> <p>спілкується з дорослими і дітьми неактивно, підтримує розмову тільки на близькі теми, потребує значної допомоги вихователя; недостатньо володіє і вживає лексику різних стилів мовлення, художньо-поетичні вирази, порівняння, образні словосполучення, вигуки – «С-рівень»;</p> <p>спілкується з дорослими і дітьми лише з їхньої ініціативи, розмову практично не підтримує. Не володіє стилями мовлення, не використовує в мовленні художньо-поетичні вирази, порівняння, образні словосполучення, вигуки – «Н-рівень».</p>	<p>відповідно до ситуації спілкування невимушено, природно виконує рухи, уміє дотримуватись правильної пози, міміки (лагідна посмішка, ласкавий погляд, сум, радість, тощо); не використовує зайвих жестів і рухів – «В-рівень»;</p> <p>виявляє всі ознаки рівня «В», але іноді в діях має місце деяка неприродність, вимушеність – «Д-рівень»</p> <p>не завжди уміє вибрати правильну позу, або міміку відповідно до ситуації спілкування, часто виконує зайві рухи, або рухи вимушені,</p>	<p>володіє формулами мовленнєвого етикету, самостійно добирає адекватні ситуації, мовленнєві вирази; уміє слухати співрозмовника, емоційно співпереживати, гідно виходити з конфліктної ситуації, намагається аргументовано довести свою точку зору, може ввічливо і тактично заперечити, знає і використовує особливості етикетних формул спілкування з дорослими; може визначити ступінь ввічливої поведінки як своєї, так і однолітків, оцінити її з позиції «ввічливо – неввічливо (не зовсім ввічливо)», «грубо», враховуючи ситуацію спілкування – «В-рівень»;</p>	<p>уміє володіти своїм мовленням, різноманітно та влучно добираючи інтонацію; своєчасно змінює емоційний тон розмови відповідно до ситуації спілкування: спокійно-лагідний, переконливий, прохальний, наказовий, пояснювальний тощо; добре володіє технікою мовлення (дикція, дихання); добре розвинено уміння володіти собою та гідно триматися перед публікою – «В-рівень»;</p> <p>має ознаки рівня «В», але іноді потребує підказки вихователя – «Д-рівень»;</p>

Продовження таблиці 2.2.1

<p><i>Граматична компетенція:</i> уживає (не усвідомлено) ГФ рідної мови відповідно до законів і норм граматики; має розвинене чуття ГФ; має корекційні навички щодо правильності вживання ГФ та порядку слів у реченні – «В-рівень»; уживає (не усвідомлено) ГФ рідної мови; має розвинене чуття ГФ, але не завжди виправляє себе – «Д-рівень»; правильні ГФ вживає лише після спонукання з боку вихователя, потребує взірця; помилки помічає та виправляє лише після підказки вихователя – «С-рівень»; правильні ГФ практично не вживає, помилок не помічає, іноді не виправляє навіть після підказки вихователя – «Н-рівень».</p>	<p>неприродні – «С-рівень»; рухи, поза, міміка часто не відповідають ситуації спілкування; рухи, міміка вимушені, неприродні – «Н-рівень»</p>	<p>має всі ознаки рівня «В», але іноді потребує підказок та корекції вихователя – «Д-рівень»; володіє формулами мовленнєвого етикету, але при доборі адекватних ситуацій мовленнєвих виразів часто потребує допомоги вихователя; не завжди проявляє витримку при слуханні співрозмовника; гідно виходить з конфліктної ситуації, але не завжди вміє аргументовано довести свою точку зору; знає і використовує особливості етичних формул спілкування з дорослими; не завжди може визначити ступінь ввічливої поведінки однолітків, а особливо своєї – «С-рівень»;</p>	<p>уміє володіти своїм мовленням, але часто не різноманітно та влучно добирає інтонацію, не завжди своєчасно змінює емоційний тон розмови відповідно до ситуації спілкування; слабо розвинені техніка мовлення та навички володіння собою, не впевнено тримається перед публікою – «С-рівень»; слабо володіє своїм мовленням, під час розмови не емоційний, не володіє технікою мовлення (погано розвинені дикція та мовленнєве дихання); невпевнено тримається перед публікою, або зовсім відмовляється від виступу – «Н-рівень».</p>
<p><i>Фонетична компетенція:</i> опановує чітку вимову всіх звуків рідної мови і звукосполучень відповідно до орфоепічних норм; має розвинений фонематичний слух; нормативна вимова звука – «В-рівень»; разом з вихователем вимовляє звук правильно, але у самотійному мовленні інколи його спотворює, або змінює; фонематичний слух розвинено достатньо – «Д-рівень»; разом з вихователем вимовляє звук правильно, проте у самотійному мовленні спотворює або змінює його у всіх мовленнєвих ситуаціях, фонематичний слух розвинено достатньо; рекомендована допомога логопеда – «С-рівень»; відсутні звуки раннього онтогенезу, свистячі та шиплячі; можливо слабо розвинений фонематичний слух; необхідна допомога логопеда – «Н-рівень».</p>			

Продовження таблиці 2.2.1

<p><i>Діалогічна компетенція:</i> будує запропонований діалог відповідно до теми; вміє запитати, відповісти запитанням, заперечити; розуміє, що словом можна не лише підняти настрій, а й образити; вживає лагідні, пестливі слова – «В-рівень»; будує запропонований діалог відповідно теми, але іноді потребує підказок; вміє запитати, відповісти на запитання, заперечити; розуміє, що словом можна не лише підняти настрій, а й образити; вживає лагідні, пестливі слова; потребує незначних підказок вихователя – «Д-рівень»; під час виконання всіх завдань потребує допомоги вихователя – «С-рівень»; під час виконання всіх завдань потребує допомоги вихователя, іноді, й після підказки не може відповісти на запитання, або не розуміє, як на нього розповісти – «Н-рівень»;</p>		<p>недостатньо володіє всіма нормами мовленнєвого етикету, постійно потребує підказки вихователя, а для їх виконання – контролю з боку дорослих – «Н-рівень».</p>
<p><i>Монологічна компетенція:</i> має навички розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення – «В-рівень»; має навички розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення, іноді потребує незначних підказок вихователя – «Д-рівень»; володіє навичками розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення, але постійно потребує підказок вихователя – «С-рівень»; недостатньо володіє навичками розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення; постійно потребує підказок вихователя – «Н-рівень».</p>		

Примітка. В-рівень – високий рівень; Д-рівень – достатній рівень; С-рівень – середній рівень; Н-рівень – низький рівень розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (Додаток А).

Для виявлення рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей під час експерименту використовувались дидактичні завдання, метою яких було: виявити рівень розуміння родових понять: рівень сформованості навичок узгоджувати частини мови в роді, числі, іменнику; узгоджувати та поєднувати слова в реченні; рівень сформованості правильної звуковимови; наявність уміння у дітей користуватися прийомом виділення звука на основі його підкресленої протяжної вимови; рівень сформованості у дітей навичок формулювати питання різного типу, та швидко відповідати на запитання; рівень сформованості навичок зв'язного мовлення (складання діалогу описової, сюжетної та творчої розповідей); уміння вирішувати мовленнєві ситуації на різні формули мовленнєвого етикету; рівень сформованості навичок культури слухання; рівень сформованості емпатії; рівень сформованості невербальних засобів спілкування (Додаток Б, В) [31; 32, с. 46–53].

У процесі констатувального етапу педагогічного експерименту було застосовано такі методи дослідження: педагогічне спостереження (систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. При організації спостережень важливе значення має чітке виділення об'єкта, який вивчається, постановка мети, визначення системи спостереження, способів фіксацій його результатів [14, с. 51–52]); бесіди; вивчення продуктів діяльності дітей; театральні ігри, мовленнєві вправи та дидактичний матеріал.

Для дослідження рівня сформованості мовленнєво-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку використовувався наступний дидактичний матеріал (Додаток Г):

- Дидактична гра «Зупинись!». Мета: навчати розуміти родові поняття – узагальнення; збагачувати словник; розвивати увагу.

- Дидактична гра «Зайва картинка». Мета: навчати диференціювати предмети за родовими узагальненнями, визначати зайвий предмет, пояснювати власну думку; розвивати логічне мислення, спритність.
- Дидактична гра «Збери свою команду». Мета: навчати добирати зображення до родового поняття-узагальнення; розвивати спритність.
- Дидактична гра «Подорож». Мета: навчати розуміти родові поняття-узагальнення; збагачувати активний словник.
- Дидактична гра «Олівці». Мета: навчати узгоджувати іменники і прикметники.
- Дидактична гра «День-ніч». Мета: навчати дітей користуватися прийомом виділення звука на основі його підкресленої протяжної вимови.
- Дидактична гра «Магазин». Мета: вправляти у вимові звуків у словах; учити виразної вимоги слів із заданим звуком.
- Дидактична гра «Хто більше запитає». Мета: вправляти дітей в умінні формулювати питання різного типу.
- Дидактична гра «Ланцюг слів». Мета: вправляти дітей в умінні швидко відповідати на запитання.
- Дидактична гра «Уявіть що ви...». Мета: вправляти дітей в умінні звертатися з запитаннями, розпитувати інших (вести тип діалогу-розпитування).
- Дидактична гра «Розпитай друга про...». Мета: вправляти дітей у складані діалогів-розпитування.
- Дидактична гра «Аукціон іграшок». Мета: вчити дітей складати розповіді-описи знайомих іграшок за зразком вихователя.
- Дидактична гра «Відгадай за описом». Мета: вчити дітей складати описові розповіді, виділяючи ознаки об'єкта опису.

(Додаток Б) [32, с. 36–42].

Результати моніторингу рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ і КГ відображено в картках моніторингового дослідження (табл. 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4; 2.2.5).

Таблиця 2.2.2

Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ (вербальні засоби спілкування) на констатувальному етапі експерименту

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти													
		Вербальні засоби спілкування													
		Лексична комп.		Грамагічна комп.		Фонетична комп.		Діалогічна комп.		Монологічна комп.		Мовленнєвий етикет		Загальний рівень	
І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
1	Гак Кирило	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
2	Гаріб'ян Ашот	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
3	Драган Яна	с	-	с	-	д	-	с	-	с	-	н	-	с	-
4	Златев Артем	н	-	с	-	д	-	с	-	н	-	н	-	с	-
5	Косинська Мілана	д	-	д	-	н	-	с	-	с	-	д	-	с	-
6	Кривошей Злата	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
7	Котенко Анастасія	с	-	с	-	д	-	с	-	с	-	д	-	д	-
8	Леонтьєва Домініка	с	-	с	-	д	-	д	-	д	-	с	-	д	-
9	Макарова Злата	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
10	Нікітіна Мілена	с	-	д	-	с	-	с	-	с	-	с	-	с	-
11	Ольхова Віра	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-
12	Остапенко Мирослава	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-
13	Покотілов Тимофій	н	-	н	-	д	-	н	-	н	-	н	-	н	-
14	Прокопович Світлана	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
15	Прус Софія	с	-	с	-	д	-	с	-	с	-	с	-	с	-
16	Сиверин Олег	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
17	Сорока Кіра	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
18	Товченик Руслан	с	-	с	-	д	-	с	-	с	-	с	-	с	-
19	Ткаченко Максим	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-
20	Фот Артем	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
21	Шауро Матвій	с	-	с	-	д	-	с	-	с	-	с	-	с	-

Примітка. І – констатувальний етап; ІІ – контрольний етап

Визначені критерії, показники та рівні (Додатки А, Б) дозволили дослідити рівень розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ «Чомучки» (вербальні ЗС): серед вихованців групи

відсутні показники високого рівня; дітей з достатнім рівнем виявлено 25%; з середнім рівнем – 30%; з низьким рівнем 45% (таблиця 2.2.3).

Таблиця 2.2.3

Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ (невербальні засоби спілкування) на констатувальному етапі експерименту

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти				Загальний рівень	
		Засоби виразності мовлення		Невербальні засоби спілкування			
		І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
1	Гак Кирило	н	-	н	-	н	-
2	Гаріб'ян Ашот	н	-	с	-	н	-
3	Драган Яна	с	-	с	-	с	-
4	Златев Артем	н	-	с	-	с	-
5	Косинська Мілана	д	-	д	-	д	-
6	Кривошей Злата	н	-	н	-	н	-
7	Котенко Анастасія	д	-	д	-	д	-
8	Леонтьєва Домініка	д	-	д	-	д	-
9	Макарова Злата	н	-	н	-	н	-
10	Нікітіна Мілена	с	-	с	-	с	-
11	Ольхова Віра	д	-	д	-	д	-
12	Остапенко Мирослава	д	-	д	-	д	-
13	Покотілов Тимофій	н	-	н	-	н	-
14	Прокопович Світлана	н	-	н	-	н	-
15	Прус Софія	с	-	с	-	с	-
16	Сиверин Олег	н	-	н	-	н	-
17	Сорока Кіра	н	-	н	-	н	-
18	Товченик Руслан	д	-	д	-	д	-
19	Ткаченко Максим	д	-	д	-	д	-
20	Фот Артем	н	-	н	-	н	-
21	Шауро Матвій						

Примітка. І – констатувальний етап; ІІ – контрольний етап

Визначені критерії, показники та рівні (Додатки А, Б) дозволили дослідити рівень розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ «Чомучки» (невербальні ЗС): серед вихованців групи відсутні показники високого рівня; дітей з достатнім рівнем – 35%; з середнім рівнем – 20%; з низьким рівнем – 45%.

Таблиця 2.2.4

Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності КГ (вербальні засоби спілкування) на констатувальному етапі експерименту

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Вербальні засоби спілкування													
		Лексична комп.		Грамагічна комп.		Фонетична комп.		Діалогічна комп.		Монологічна комп.		Мовленнєвий етикет		Загальний рівень	
		I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
1	Бабакова Аліна	с	-	с	-	д	-	н	-	н	-	н	-	н	-
2	Біла Марина	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
3	Бієв Олександр	д	-	д	-	д	-	д	-	с	-	с	-	д	-
4	Бабунов Денис	с	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
5	Бабар Тетяна	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
6	Бук Аліна	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
7	Внуковець Марія	д	-	д	-	с	-	д	-	с	-	д	-	д	-
8	Гнатенко Орина	д	-	с	-	д	-	с	-	с	-	с	-	с	-
9	Драгунов Єгор	с	-	с	-	с	-	с	-	с	-	с	-	с	-
10	Железнякова Дарина	д	-	с	-	д	-	с	-	с	-	с	-	с	-
11	Корнілова Єва	д	-	д	-	н	-	с	-	с	-	с	-	с	-
12	Латенко Єва	с	-	с	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
13	Мішин Андрій	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
14	Остапенко Мірана	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-
15	Павлик Маргарита	д	-	н	-	с	-	н	-	н	-	н	-	н	-
16	Северин Лариса	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
17	Федорець Дмитро	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-	д	-
18	Циба Володимир	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
19	Цветкова Кіра	с	-	с	-	н	-	н	-	н	-	н	-	н	-
20	Януш Тихон	д	-	д	-	с	-	с	-	с	-	с	-	с	-

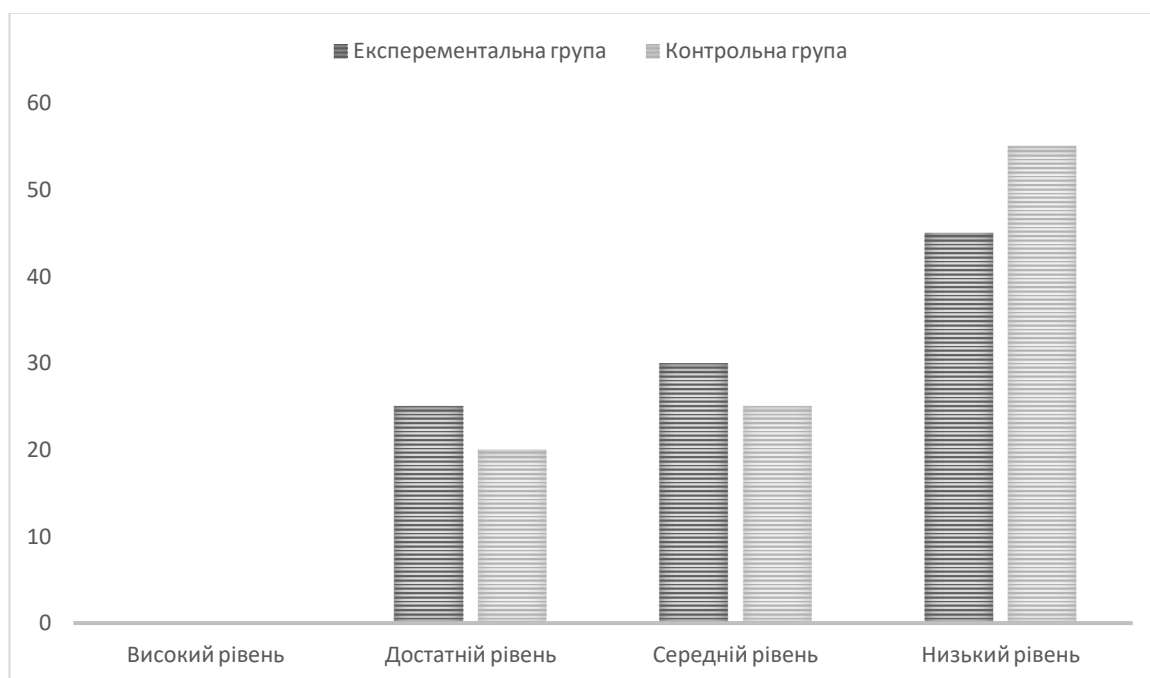
Визначені критерії, показники та рівні (Додатки А, Б) дозволили дослідити рівень розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності в групі «Струмочки» КГ (вербальні засоби): серед вихованців групи відсутні показники високого рівня; дітей з достатнім рівнем виявлено 20%; з середнім рівнем – 25%; з низьким рівнем 55%.

Таблиця 2.2.5

Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності КГ (невербальні засоби спілкування) на констатувальному етапі експерименту

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти				Загальний рівень	
		Засоби виразності мовлення		Невербальні засоби спілкування			
		І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
1	Бабакова Аліна	с	-	н	-	с	-
2	Біла Марина	н	-	н	-	н	-
3	Бієв Олександр	д	-	д	-	д	-
4	Бабунов Денис	н	-	н	-	н	-
5	Бабар Тетяна	н	-	н	-	н	-
6	Бук Аліна	с	-	с	-	с	-
7	Внуковець Марія	д	-	д	-	д	-
8	Гнатенко Орина	с	-	с	-	с	-
9	Драгунов Єгор	с	-	с	-	с	-
10	Железнякова Дарина	н	-	н	-	н	-
11	Корнілова Єва	с	-	с	-	с	-
12	Латенко Єва	н	-	н	-	н	-
13	Мішин Андрій	н	-	н	-	н	-
14	Остапенко Мірана	с	-	с	-	с	-
15	Павлик Маргарита	с	-	с	-	с	-
16	Северин Лариса	н	-	н	-	н	-
17	Федорець Дмитро	д	-	д	-	д	-
18	Циба Володимир	н	-	н	-	н	-
19	Цветкова Кіра	н	-	н	-	н	-
20	Януш Тихон	д	-	д	-	д	-

Визначені критерії, показники та рівні (Додатки А, Б) дозволили дослідити рівень розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності в КГ (невербальні засоби): серед вихованців групи відсутні показники В-рівня; дітей з Д-рівнем 20%; з С-рівнем –30%; з Н-рівнем 50%. Результати моніторингу рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ЕГ, КГ у процесі театралізованої діяльності (вербальні/невербальні засоби спілкування) на констатувальному етапі подано на рис. 2.2.1., 2.2.2.

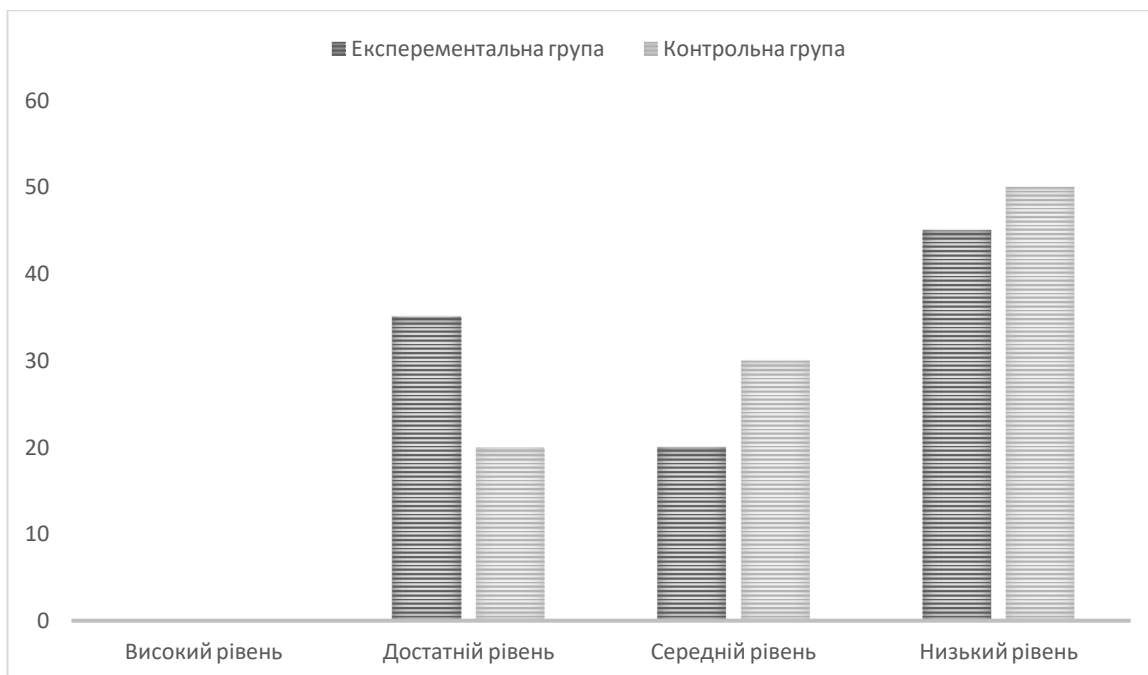

Рисунок 2.2.1. Рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ЕГ, КГ у процесі театралізованої діяльності (вербальні засоби спілкування) на констатувальному етапі

Різниця в рівнях розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ЕГ, КГ у процесі театралізованої діяльності становить:

- високий рівень: не виявлено;
- низький рівень: 10%;
- середній рівень: 5 %
- достатній рівень: 5%

Нами зроблено висновок, що рівень розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності у вихованців ЕГ та КГ суттєво не відрізняється.

Рисунок 2.2.2. Рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності (невербальні засоби спілкування) на констатувальному етапі

Різниця між вихованцями експериментальної та контрольної груп в рівнях розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ЕГ, КГ у процесі театралізованої діяльності становить: високий рівень – не виявлено; низький рівень – 5%; середній рівень – 10 %; достатній рівень – 15%.

Таким чином, проведений моніторинг на констатувальному етапі експерименту дав змогу визначити вихідний рівень розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ЕГ, КГ у процесі театралізованої діяльності та довів необхідність перевірки та впровадження розробленої експериментальної програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників в процесі театралізованої діяльності в освітній процес експериментального закладу в межах регіональної парціальної програми «Мудрослов» на формуальному та контрольному етапах педагогічного експерименту.

Методичні рекомендації до експериментальної програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності

На другому, формувальному етапі педагогічного експерименту проводилося впровадження експериментальної програми з урахуванням розроблених методичних рекомендацій до неї.

Отже, організовуючи заняття, необхідно пам'ятати, що знання та вміння, засвоєні без бажання та інтересу, не стимулюють пізнавальну активність дошкільнят. При навчанні дітей засобом виразності мовлення рекомендується використовувати знайомі та улюблені казки, які багаті на діалоги, динаміку реплік і надають дитині можливість безпосередньо ознайомитися з багатою мовленнєвою культурою народу. Розігрування казок дозволяє навчити дітей користуватися різноманітними виразними засобами у їх поєднанні (мова, мовлення, спів, міміка, пантоміма, рухи).

На першому етапі проводять артикуляційну гімнастику.

- Масаж долонь
- Знайомство з діалогом
- Ігри з пальчиковими ляльками, з уявними предметами, персонажами

Наприклад, «Ляльки-тупотушки», «Ми йдемо в ліс», «Ми прийшли до театру» та інші.

Проводять роботу з розвитку мовленнєвого дихання. Ігри імітації. Діти навчаються розуміти вирази обличчя, жестів, рухів іншої дитини. Проводять ігри-етюди:

- Вгадай казкового персонажа
- Смачна каша
- Купання
- Перетворення предмета: діти, квіти, дерева, гриби, комахи, тварини,

предмети посуду, транспорту, побутові ситуації. Обіграють із дітьми вірші та

сюжети казок.

На другому етапі проводять ігри та вправи на різноманітну інтонацію, навчання жестам, розвиток пантоміми.

З різними видами театрів роблять етюди:

- У гості до бабусі
- У гості до казкових героїв
- Вправи у ляльковій воді ляльок бі-ба-бо
- Ігри-драматизації

Створюють умови реалізації театралізованої діяльності: підбір ігор, вправ; розвиток дихання, голосу, рухливості артикуляційного апарату, мімічної мускулатури. Необхідний наочний матеріал: ілюстрації до художньої літератури, картотека мовленнєвих та пальчикових ігор, ігри з розвитку міміки, жестів, уяви.

Проводиться робота над умінням змінювати силу голосу, інтонаційної виразності мовлення, читання віршів. Роблять дитячі сценки, п'єси, ритмічні етюди: наприклад, «Лисиця і заєць», «Їжачок», «Котигорошко».

Розповідають дітям про влаштування театру, із театральним словником: ложа, партер, освітлювач. Знайомлять дітей із професією костюмера: «Костюмерна», «Театральні костюми».

Проводять ігри на пластику: «Метелики», «Птахи», «Літаки».

Проводиться робота над змістом казок:

- читаємо казки та спільно їх аналізуємо;
- робота над образами (даються приклади типових казкових виразів; приклади народного розмовного мовлення; пісеньки, що повторюються; чітка композиція тексту);
- переказ казки з використанням фігурок настільного театру, лялькового театру;
- робота щодо удосконалення мовленнєвої діяльності (розповідаємо діалоги персонажів, епізоди казок, вірші, дражнилки).

Це вправляє у вимові важких звуків і вдосконалює зв'язне мовлення; допомагає засвоїти різну інтонацію, міміку; навчає вмінню ставити питання; висловлювати прохання, здивування, судження.

Побачене та пережите у самостійній театралізованій діяльності сприяє розвитку зв'язного мовлення, вмінню вести діалоги та передавати свої враження у формі монологічної мовлення. Використовуємо різні види театрів-настільний, площинний, пальчиковий, бі-ба-бо, картинки, іграшки. Діти створюють сценки та ведуть роль іграшкового персонажа. Вони зображують його мімікою, інтонацією, рухами. У рольових іграх використовуємо костюми, маски. Наприклад, «Подорож казками», «Театр масок», мюзикл за казкою «12 місяців» тощо.

Батькам пропонується підключатися до виготовлення масок, ляльок, костюмів, атрибутів для інсценувань. Проводяться консультації з батьками щодо цієї проблеми. Складаються із дітьми невеликі казки, вірші, навчаються разом підбирати найпростіші рими. Переказують із дітьми та роблять ігри-драматизації текстів; етюди на виразність жестів; складають діалогічні репліки; розповідають казки, включаючи різних персонажів, ігрові ситуації; обіграють літературний твір за сюжетами та цілком; казки у прозі, казки у віршах. Здійснюють подорож казками.

Заняття проводяться за структурою, запропонованого в програмі «Мудрослов» у формі гри-мандрівки з елементами гри-випробування, мають певні сюжетні лінії, які підпорядковані єдиному сюжету «Завдання від Каліопи» (Додаток Г) [31; 32; 37].

Підібрані та розроблені сюжетні лінії, проблемні ситуації та навчальний дидактичний матеріал можуть мати інший зміст і рішення в залежності від творчого задуму педагога та рівня сформованості особистої зрілості дітей конкретної групи, їх мовленнєвої та комунікативної компетентності.

План-конспект орієнтовного заняття №2 [31; 32]

Тематичний блок «Країна спілкування»

Тема заняття: «Я у світі друзів» (спілкування з однолітками)

Мета: навчити використовувати свій позитивний досвід спілкування у взаємодії з однолітками та молодшими дітьми (в м'якій привітній формі висловлювати свої пропозиції, поради, прохання; надавати емоційну підтримку у разі утруднень; піклування про друзів. Продовжувати розвивати зв'язне мовлення. Виховувати емпатію та почуття власної гідності (використовувати свій позитивний досвід в ситуаціях, коли партнер кричить, сердиться, командує, та у спілкуванні з невпевненими в собі дітьми).

Словник: слова-формули мовленнєвого етикету до теми «Вітання», «Прохання», «Подяка», «Співчуття» «Згода» та інші відповідно до заданих ситуацій, фланелеграф з квіткою без пелюсток, насіння квітів та ґрунт.

Попередня робота: ігри запропоновані в циклограмах, читання художніх творів про дружні стосунки, розучування прислів'їв.

Матеріал: лялька Каліюпа, Баба Яга, Папуга, конверт з завданнями, різнокольорові пелюстки до «Квітки дружби».

Сюжетна лінія

Каліюпа пропонує дітям відвідати різні місця острова, першим з яких є «Долина спілкування». Діти зустрічають Папугу та виконують завдання на стежині «У світі друзів».

Мотивація

Пройти випробування і продовжити шлях до «Долини спілкування».

Хід заняття

I. Комунікативна діяльність

Діти зустрічаються з Каліюпою.

Ритуал вітання – вправа «Привітаймося!».

Діти разом з вихователем, Каліюпою і Бабою Ягою утворюють коло. По черзі вони вітаються зі своїм сусідом, який стоїть праворуч, при цьому обіймаючи його (вихователь заохочує дітей використовувати різні формули мовленнєвого етикету до теми «Вітання»).

Каліюпа пояснює дітям, що вони мають відвідати різні місця острова, першим з яких є «Долина спілкування». Мешканці острова приходять туди, щоб

поспілкуватися один з одним. До долини ведуть стежинки: «У світі друзів», «У світі рідних», «У світі дорослих», «Стежинка тиші». Треба пройти ці стежинки, щоб дістатися до «Долини спілкування» і довести, що ви вмієте спілкуватися. Каліюпа бажає успіху дітям та прощається з ними до наступної зустрічі в «Долині спілкування». Діти вирушають до стежини «У світі друзів» і зустрічають помічника Каліюпи – Папугу.

II. Етап пізнавальної діяльності

Папуга дає дітям конверт з завданнями, але пропонує спочатку потренуватися домовлятися між собою, бо саме це їм допоможе пройти випробування і продовжити шлях до «Долини спілкування».

Вправа «Спина до спини»

Діти поділяються на пари і сідають спиною один до одного. Завдання – домовитись про будь-що, або розповісти будь-що один одному. Після вправи діти розповідають про свої співчуття. Вихователь може допомагати їм запитаннями. Текст для розмови вигадують діти. Вихователь може їм в цьому допомагати. Гру починає вихователь, обіграючи ситуацію з іграшкою Баби Яги.

Бесіда «Як правильно дружити»

Під час бесіди обговорюються деякі приклади і правила, які допомагають спілкуванню з однолітками та молодшими дітьми. Діти разом з вихователем складають «Правила дружби».

Фізкультхвилинка «Пелюстки квітки дружби»

Вихователь роздає дітям різнокольорові пелюстки і пропонує уявити, що вони – пелюстки «Доброти». Пелюстки розлетілись по всій землі і допомагають дітям спілкуватися (діти кружляють, виконують танцювальні рухи під музику).

III. Перетворювальна діяльність

Діти разом з вихователем і Бабою Ягою мандрують стежиною далі і підходять до «Чарівної скрині». Папуга повідомляє, що вони знайдуть подальший маршрут до «Долини спілкування», але скриня відкриється тоді, коли діти виконають наступне випробування.

Дидактична гра «Зберемо квітку дружби»

Діти об'єднуються в пари за кольором пелюсток, які отримали під час фізкультхвилинки. Тримаючись за руки, вони летять до «Квітки» обговорюючи задану ситуацію. Вихователь роздає дітям картки з зображенням ситуації, або дає словесну вказівку:

- ви посварились – помиріться;
- ти і твій друг обрали одну іграшку до гри – домовтеся;
- твій друг ображений на тебе – вибачся перед ним і спробуй порозумітися;
- дитина вашого віку забирає у молодшого іграшку – ваші дії;
- малюку сподобалась ваша іграшка – ваші дії;
- малий біг і впав, почав плакати – що ви зробите.

Дітям дається час на обміркування ситуації. Вихователь стимулює дітей до використання невербальних засобів спілкування, формул мовленнєвого етикету відповідно до ситуації. Діти складають квітку на фланелеграфі та отримують ключ від скрині, в якій знаходять назву наступної стежини, до якої потраплять – «У світі рідних».

IV. Заключна частина. Оцінно-контрольна діяльність

Папуга дарує дітям насіння квітів і пропонує виростити квіти, які будуть прикрашати «Долину спілкування». Коли квіти будуть зростати, їх необхідно поливати водою і лагідними словами.

Підсумок заняття: оцінно-контрольна діяльність (самооцінка роботи на занятті, оцінка відповідей інших дітей).

План-конспект орієнтовного заняття №7 [31; 32]

Тематичний блок «Країна емоцій»

Тема заняття: «Водоспад емоцій» (емоції, настрої)

Мета: продовжувати вчити розуміти зв'язок між поведінкою дорослих і дітей та їхнім емоційним станом, настроєм, особливостями взаємовідносин; використовувати свій досвід при розпізнанні за зовнішніми ознаками різноманітних емоційних станів і настроїв; на основі знань про емоційний світ людей. Розвивати соціальні емоції та мотиви, які сприяють налагодженню

міжособистісних стосунків із дорослими та однолітками, як моральної основи соціальної поведінки; зв'язне мовлення; навички невербального спілкування. Виховувати доброзичливість, повагу до співрозмовника, бажання надати допомогу в разі потреби.

Словник: продовжувати збагачувати словник порівняннями, образними словосполученнями.

Попередня робота: ігри запропоновані в циклограмах, колективне малювання воском водоспаду.

Матеріал: лялька Баба Яга, відео з зображенням різнокольорового водоспаду, фарби, пензлі, картки з різними життєвими ситуаціями; кольорові картки.

Сюжетна лінія

Діти потрапляють до «Водоспаду емоцій».

Мотивація

Подаруємо гарний настрій водоспаду.

Хід заняття

I. Комунікативна діяльність

Вихователь пропонує дітям заплющити очі, включає лагідну музику, яка поступово замінюється шумом води. Вихователь на екрані включає зображення водоспаду і пропонує дітям відкрити очі. А ось і «водоспад емоцій», до якого нас запросила Каліопа.

Дидактична гра «Живі кольори»

II. Етап пізнавальної діяльності

Вихователь розповідає, що у «водоспаду емоцій», як і у людей буває різний настрій. Залежить він від поведінки та вчинків мешканців острова Риторика.

Міні-бесіда «Як вчинки впливають на наш настрій та настрій оточуючих?»

Вихователь пропонує дітям розглянути картки, на яких зображені різні життєві ситуації (позитивні та негативні) та скласти міні-розповідь за картою і встановити зв'язок «подія-емоція-настрій».

Вихователь пояснює дітям, щоб краще передати свій настрій, треба використовувати образні слова

Дидактична гра «На що схожий настрій»*

Гру починає першою Баба Яга та вихователь.

Вихователь запитує у дітей:

– Як можна показати свій настрій без слів? (мімікою, жестами, рухами).

Вправа «Передача почуттів»

Вихователь пропонує дітям:

- засмутитися, як осіння хмара;
- зрадіти, як кіт на сонечку;
- розсердитись, як людина, яку вдарили;
- образитись, як дитина, у якої забрали морозиво;
- злякатися, як дитина, що загубилася в лісі;
- здивуватися, як людина, що знайшла скарб.

Фізкультхвилинка «Музика емоцій»

Діти виконують танцювальні рухи відповідно до темпу та характеру музики.

III. Перетворювальна діяльність

Вихователь звертає увагу дітей на водоспад. Він прозорий, але вмє змінювати свій колір.

Обігравання ситуацій, під час яких настрій може покращуватись або погіршуватись (під час виконання вправи показувати свій настрій відповідно до ситуації). Якщо ситуація негативна (водоспад стає темного кольору), треба виправити ситуацію, щоб він змінив колір на яскравий.

IV. Заключна частина. Оцінно-контрольна діяльність

Підсумок заняття: оцінно-контрольна діяльність (самооцінка роботи на занятті, оцінка відповідей інших дітей):

Запитання до дітей:

Як ви гадаєте, чи сподобалось водоспаду спілкуватися з нами?

Який у нього зараз може бути настрій?

(відповіді дітей).

А щоб гарний настрій у водоспаду був завжди, подаруємо йому яскраві фарби. Діти разом з вихователем та Бабою Ягою розфарбовують водоспад (малюнок воском з попередньої роботи).

План-конспект орієнтовного заняття №8 [31; 32]

Тематичний блок «Країна ввічливості»

Тема заняття: «Вітання-прощання. Знайомство» (навчання культурі поведінки та розвиток навичок мовленнєвого етикету)

Мета: спонукати дітей додержуватись установлених правил культури поведінки в дитячому садку та громадських місцях, використовувати їх без нагадування та відсутності дорослих; вчити оцінювати власні моральні якості та моральні якості оточуючих людей; збагачувати словник дітей формулами мовленнєвого етикету відповідно до заданої ситуації, спонукати самостійно, невимушено їх використовувати в мовленні; розвивати самостійність і критичність оцінки та самооцінки, здатність до адекватної оцінки можливостей власного впливу на інших людей; зв'язне (діалогічне) мовлення; виховувати ввічливість.

Словник: формули мовленнєвого етикету за темою заняття.

Попередня робота: ігри запропоновані в циклограмах, вивчення прислів'я та роз'яснення його змісту: «Слова щирого вітання дорожчі за частування».

Матеріал: лялька Баба Яга, Каліопа, Мудра Сова, тадемчики.

Сюжетна лінія

Діти виконують завдання Мудрої Сови.

Мотивація

Впоратись з завданнями, щоб отримати план лабіринту.

Хід заняття

I. Комунікативна діяльність

Каліопа зустрічає дітей і розповідає їм, що мешканцям острова Риторика дуже сподобалось, як вони розфарбували «водоспад емоцій». Щоб віддячити

дітям, мешканці острову запрошують їх відвідати «Місто ввічливих людей». Відгадайте, як можна потрапити до «Міста ввічливих людей».

Загадка:

Заблукати в ньому можна

Але вибратися важко,

На шляху у нас стоїть

Що це діти? (лабіринт)

Каліопа звертає увагу дітей на те, що долати лабіринт їм допоможуть наступні випробування. А щоб ви не заблукали, допомагати вам буде наша Мудра Сова – магістр ввічливих наук. Каліопа бажає успіху дітям і сподівається на зустріч в «Місті Ввічливих людей».

Вихователь пропонує дітям познайомитись з Мудрою Совою.

Діти по черзі презентують себе Мудрій Сові.

Ритуал вітання – вправа «Привітаймося!».

Діти разом з вихователем, Мудрою Совою і Бабою Ягою утворюють коло. По черзі вони вітаються зі своїм сусідом, який стоїть праворуч, при цьому обіймаючи його (вихователь заохочує дітей використовувати різні формули мовленнєвого етикету до теми «Вітання»).

Мудра Сова розповідає дітям, що дуже давно, коли вона вчила мешканців острова ввічливості, вони допускалися помилок. Якщо ви знайдете та виправите ці помилки, отримаєте план проходження лабіринту і швидко без перешкод його пройдете.

II. Етап пізнавальної діяльності

Знаходження першої помилки.

Проблемна ситуація: на заняття заходить Андрійко.

Андрійко: – Привіт! Ой, я бачу спізнився! Про що ви тут розмовляєте?

Мудра Сова: – Так, ти спізнився. Ми говоримо про ввічливість!

Андрійко: – О-о-о! Я ввічливий!

Мудра Сова: – Якщо ти ввічливий, то ти і вітатись вмієш?

Андрійко: – Авжеж! Я ж сказав: «Привіт». Отже, я ввічливий!

Мудра Сова: – Діти, чи правильно Андрійко привітався? Що потрібно було зробити і сказати у цій ситуації?

(діти називають помилки і виправляють їх).

Мудра Сова: – Давайте всі разом пригадаємо правила ввічливого вітання.

Ігрова вправа «Умій привітатись»

Як треба чемно вітатись? (спокійним природнім голосом, дивлячись в очі співрозмовнику);

Кому при зустрічі можна казати «Привіт»? (друзям, близьким та рідним);

Як Андрійко повинен був привітатися з Мудрою Совою?

Як можна привітатись на відстані?

Хто вітається першим: дорослий чи дитина?

Якщо зустрілись хлопчик і дівчинка, хто вітається першим? (дівчинка);

Дидактична вправа «Що означають слова вітання?»

Сова називає слова вітання, діти розкривають їх зміст (здрасуйте; доброго ранку, доброго дня, доброго вечора; привіт).

Сова розповідає дітям про звичаї привітання: звичай знімати шапку, увійшовши до приміщення, звичай знімати рукавичку вітаючись рукостисканням.

Фізкультхвилинка «Нетрадиційне вітання».

III. Перетворювальна діяльність

Сова пропонує дітям зобразити вивчене прислів'я про вітання (з попередньої роботи). Діти по черзі передають зміст прислів'я невербальними засобами виразності (починають вихователь і Баба Яга).

Риторичний експромт до теми «Вітання-прощання» (обігравання заданих ситуацій):

- зустріч давніх друзів;
- зустріч друзів, які посварились;
- зустріч з неприємною людиною;
- зустріч з рідними;
- зустріч зі знайомими дорослими;

- зустріч з незнайомими дорослими.

Сова відзначає дітей, які творчо та цікаво обіграли ситуацію тадемами.

IV. Заклучна частина. Оцінно-контрольна діяльність

Підсумок заняття: оцінно-контрольна діяльність (самооцінка роботи на занятті, оцінка відповідей інших дітей)

Діти кріплять тадеми до дошки досягнень.

План-конспект орієнтовного заняття №25 [31; 32]

Тематичний блок «Маленький оратор»

Тема заняття: «Вітання від Каліопи» (підсумкове заняття – розвиток навичок публічного виступу)

Мета: надати можливість дітям виявити свої творчі лінгвориторичні здібності. Розвивати інтерес до публічного виступу. Виховувати поважливе ставлення до творчості інших дітей.

Словник: формули мовленнєвого етикету за темами передбаченими програмою.

Попередня робота: складання разом з дітьми тексту промови. Підготовка до виступу.

Матеріал: Каліопа, лялька Баба Яга, тадемчики, яскраво оформлені посвідчення «Мешканець острова Риторика», дипломи «Почесний мешканець острова».

Сюжетна лінія. Каліопа пропонує дітям самостійно допомогти Бабі Язі – скласти для неї свої казки, бо вони вже справжні оратори.

Мотивація. Скласти казки для Баби Яги

Рекомендації для проведення

Заняття проводиться разом з батьками, або працівниками ЗДО та дітьми середньої групи у вигляді свята «Маленький оратор». У виступі приймають участь діти, які виявили бажання. Інші діти приєднуються до гостей. Каліопа відзначає виступаючих тадемами. Баба Яга дякує за багато нових, цікавих казок, в яких вона головний позитивний герой, прощається з дітьми та відправляється до своїх нових казок. Каліопа проголошує всіх дітей мешканцями острова

Риторика та вручає посвідчення. Діти, які продовж курсу навчання отримали найбільшу кількість тандемів (3 дитини), отримують дипломи «Почесних мешканців острова».

Колективна гра дітей разом з гостями на розвиток дружніх стосунків на взаємодію (за вибором вихователя). Ритуал прощання. Діти прощаються з гостями. Для активізації та закріплення отриманих знань було проведено дидактичні ігри та вирішення мовленнєвих проблемних ситуацій на теми: «Знайомство», «Вітання-прощання», «Прохання, пропозиція, згода, відмова», «Вибачення», «Похвала, комплімент» тощо, мовленнєві вправи на розвиток мовленнєвого етикету, культури ведення діалогу.

Отже, аналітичний блок дослідження на II та III етапах педагогічного експерименту за експериментальною програмою розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності в межах парціальної програми «Мудрослов» [37] був спрямований на здійснення комплексу моніторингових дій щодо діагностики кінцевого рівня розвитку зв'язного мовлення вихованців закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області, про що піде мовлення у наступному підрозділі.

2.3. Аналіз дослідно-експериментальної роботи

Усього в роботі на її констатувальному, формувальному й контрольному етапах взяли участь 41 учасник (вихованці старших груп «Чомучки» ЕГ; «Струмочки» КГ закладу дошкільного закладу (ясла-садок) № 118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області). Для діагностичного обстеження дітей використовувалися матеріали з посібника «Моніторинг лінгвориторичної компетенції дітей дошкільного віку» до програми «Мудрослов» [37].

Завдання контрольних зрізів були аналогічними завданням діагностико-констатуючого зрізу. В основу перевірки результатів педагогічного експерименту були покладені ті ж критерії і та ж система оцінювання робіт, що і при аналізі результатів діагностико-констатуючого зрізу (Додатки А, Б, В), які відбито в таблицях 2.3.1; 2.3.2; 2.3.3; 2.3.4 та проілюстровано в рисунках 2.3.1; 2.3.2.

Перевірка рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ЕГ у процесі театралізованої діяльності (вербальні засоби спілкування) показала наявність дітей з високим рівнем (вербальні засоби спілкування) 35%. При цьому кількість дітей із низьким рівнем не виявлено, а дітей з середнім рівнем збільшилось на 20%. Дітей з достатнім рівнем зменшилось на 10%. Визначені критерії, показники та рівні дозволили дослідити рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку ЕГ у процесі театралізованої діяльності (невербальні засоби спілкування). Серед вихованців групи наявність дітей з високим рівнем (невербальні засоби спілкування) 40%. При цьому кількість дітей із низьким рівнем не виявлено, а дітей з середнім рівнем збільшилось на 15%. Дітей з достатнім рівнем зменшилось на 10%.

Таблиця 2.3.1

Картка моніторингового вивчення рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ: невербальні засоби спілкування (констатувальний і контрольний етапи експерименту)

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти				Загальний рівень	
		Засоби виразності мовлення		Невербальні засоби спілкування			
		І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
1	Гак Кирило	н	с	н	с	н	с
2	Гарібян Ашот	н	с	с	с	н	с
3	Драган Яна	с	в	с	в	с	в
4	Златєв Артем	н	с	с	д	с	д
5	Косинська Мілана	д	в	д	в	д	в
6	Кривошей Злата	н	с	н	с	н	с
7	Котенко Анастасія	д	в	д	в	д	в
8	Леонтьєва Домініка	д	в	д	в	д	в
9	Макарова Злата	н	с	н	с	н	с
10	Нікітіна Мілена	с	д	с	с	с	д
11	Ольхова Віра	д	в	д	в	д	в
12	Остапенко Мирослава	д	в	д	в	д	в
13	Покотілов Тимофій	н	с	н	д	н	д
14	Прокопович Світлана	н	с	н	с	н	с
15	Прус Софія	с	д	с	д	с	д
16	Сиверин Олег	н	с	н	д	н	д
17	Сорока Кіра	н	с	н	с	н	с
18	Товченик Руслан	д	в	д	в	д	в
19	Ткаченко Максим	д	в	д	в	д	в
20	Фот Артем	н	с	н	с	н	с
21	Шауро Матвій	д	в	д	в	д	в

Примітка. І – констатувальний етап; ІІ – контрольний етап

Таблиця 2.3.2

Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ: невербальні засоби спілкування (констатувальний і контрольний етапи експерименту)

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти				Загальний рівень	
		Засоби виразності мовлення		Невербальні засоби спілкування			
		І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
1	Гак Кирило	н	с	н	с	н	с
2	Гаріб'ян Ашот	н	с	с	с	н	с
3	Драган Яна	с	в	с	в	с	в
4	Златев Артем	н	с	с	д	с	д
5	Косинська Мілана	д	в	д	в	д	в
6	Кривошей Злата	н	с	н	с	н	с
7	Котенко Анастасія	д	в	д	в	д	в
8	Леонтьєва Домініка	д	в	д	в	д	в
9	Макарова Злата	н	с	н	с	н	с
10	Нікітіна Мілена	с	д	с	с	с	д
11	Ольхова Віра	д	в	д	в	д	в
12	Остапенко Мирослава	д	в	д	в	д	в
13	Покотілов Тимофій	н	с	н	д	н	д
14	Прокопович Світлана	н	с	н	с	н	с
15	Прус Софія	с	д	с	д	с	д
16	Сиверин Олег	н	с	н	д	н	д
17	Сорока Кіра	н	с	н	с	н	с
18	Товченик Руслан	д	в	д	в	д	в
19	Ткаченко Максим	д	в	д	в	д	в
20	Фот Артем	н	с	н	с	н	с
21	Шауро Матвій	д	в	д	в	д	в

Примітка. І – констатувальний етап; ІІ – контрольний етап

Таблиця 2.3.3

**Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення
старших дошкільників КГ: вербальні засоби спілкування
(констатувальний і контрольний етапи експерименту)**

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти													
		Вербальні засоби спілкування													
		Лексична комп.		Граматична комп.		Фонетична комп.		Діалогічна комп.		Монологічна комп.		Мовленнєвий етикет		Загальний рівень	
І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
1	Бабакова Аліна	с	с	с	с	с	д	н	с	н	н	н	н	н	с
2	Біла Марина	н	н	н	н	н	с	н	н	н	н	н	н	н	н
3	Бієв Олександр	д	д	д	д	д	д	д	д	с	д	с	д	д	д
4	Бабунов Денис	с	н	н	н	н	с	н	с	н	н	н	н	н	н
5	Бабар Тетяна	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н
6	Бук Аліна	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н
7	Внуковець Марія	д	д	д	д	с	д	д	д	с	д	д	д	д	д
8	Гнатенко Орина	д	д	с	с	д	с	с	д	с	с	с	с	с	с
9	Драгунов Єгор	с	д	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с
10	Железнякова Дарина	д	д	с	с	д	д	с	с	с	с	с	с	с	с
11	Корнілова Єва	д	д	д	д	н	с	с	с	с	с	с	с	с	с
12	Латенко Єва	с	с	с	с	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н
13	Мішин Андрій	н	с	н	н	н	с	н	н	н	н	н	н	н	н
14	Остапенко Мірана	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д
15	Павлик Маргарита	д	д	н	н	с	с	н	н	н	н	н	н	н	н
16	Северин Лариса	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н
17	Федорець Дмитро	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д	д
18	Циба Володимир	н	н	н	н	н	н	с	н	н	н	н	н	н	н
19	Цветкова Кіра	с	с	с	с	н	н	н	н	н	н	н	н	н	н
20	Януш Тихон	д	д	д	д	с	с	с	с	с	с	с	с	с	с

Примітка. І – констатувальний етап; ІІ – контрольний етап

Таблиця 2.3.4

**Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення
старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності КГ:
невербальні засоби спілкування (констатувальний і контрольний етапи
експерименту)**

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти				Загальний рівень	
		Засоби виразності мовлення		Невербальні засоби спілкування			
		І	ІІ	І	ІІ	І	ІІ
1	Бабакова Аліна	с	с	н	с	с	с
2	Біла Марина	н	н	н	н	н	н
3	Бієв Олександр	д	д	д	д	д	д
4	Бабунов Денис	н	н	н	н	н	н
5	Бабар Тетяна	н	н	н	н	н	н
6	Бук Аліна	с	с	с	с	с	с
7	Внуковець Марія	д	д	д	д	д	д
8	Гнатенко Орина	с	с	с	с	с	с
9	Драгунов Єгор	с	с	с	с	с	с
10	Железнякова Дарина	с	с	с	с	с	с
11	Корнілова Єва	н	н	н	н	н	н
12	Латенко Єва	с	с	с	с	с	с
13	Мішин Андрій	н	н	н	н	н	н
14	Остапенко Мірана	с	с	с	с	с	с
15	Павлик Маргарита	н	н	н	н	н	н
16	Северин Лариса	с	с	с	с	с	с
17	Федорець Дмитро	с	с	с	с	с	с
18	Циба Володимир	с	с	с	с	с	с
19	Цветкова Кіра	н	н	н	н	н	н
20	Януш Тихон	д	д	д	д	д	д

Перевірка рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності (вербальні засоби спілкування) КГ показало наявність вихованців:

- Високий рівень – 0%
- Достатній рівень – 20%
- Середній рівень – 30%
- Низький рівень – 50%

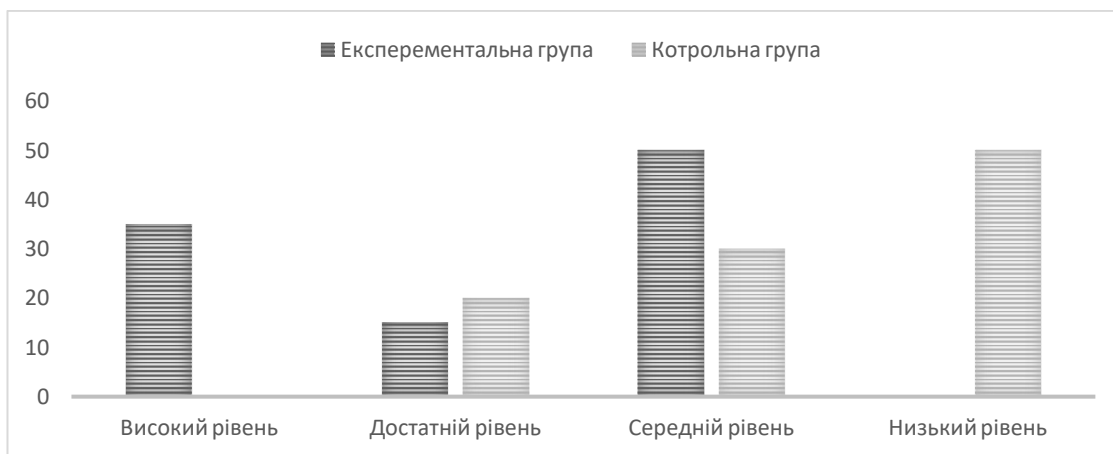
Таким чином, не було відслідковано наявність дітей з високим рівнем (вербальні засоби спілкування).

При цьому кількість дітей із низьким рівнем зменшилось лише на 5%, а з середнім рівнем збільшилась на 5%. Кількість дітей з достатнім рівнем не змінилась.

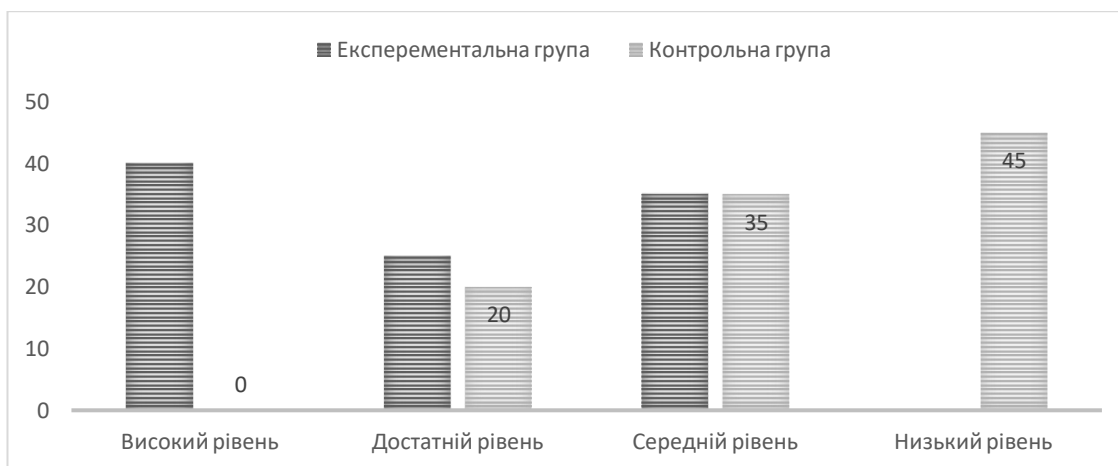
Визначені критерії, показники та рівні дозволили дослідити рівні розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності: серед вихованців групи відсутні показники високого рівня розвитку навичок вербальної та невербальної комунікації у дітей старшого дошкільного віку; дітей з достатнім рівнем виявлено 20%; з середнім рівнем – 30%; з низьким рівнем 50%.

Перевірка рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності (невербальні засоби спілкування) КГ показало наявність вихованців: високий рівень – 0%; достатній рівень – 20%; середній рівень – 35%; низький рівень – 45%. Таким чином, не було відслідковано наявність дітей з високим рівнем (невербальні засоби спілкування). При цьому кількість дітей із низьким рівнем зменшилось лише на 5%, а з середнім рівнем збільшилась на 5%. Кількість дітей з достатнім рівнем не змінилась.

З метою наочного зображення порівняльного аналізу результатів експериментальної роботи одержані показники подані у вигляді рисунків 2.3.1; 2.3.2.

Рисунок 2.3.1. Рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (вербальні засоби спілкування) на контрольному етапі

Рисунок 2.3.2. Рівні розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (невербальні засоби спілкування) на контрольному етапі

Порівняльний аналіз результатів підсумкового моніторингового обстеження рівня розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності (вербальні засоби спілкування) у дітей старшого дошкільного віку показав суттєву різницю між показниками у вихованців експериментальної та контрольної груп. В експериментальній групі з'явилось 35% дітей з високим рівнем показників, в контрольній групі діти з високим рівнем результатів відсутні. Навпаки, з низьким рівнем в

експериментальній групі дітей не виявлено, а в контрольній групі виявлено 50% вихованців. Різниця в показниках достатнього та середнього рівнів відповідно складає 5% та 20% .

Перевірка рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (вербальні засоби спілкування) КГ показало наявність вихованців:

- Високий рівень – 0%
- Достатній рівень – 20%
- Середній рівень – 30%
- Низький рівень – 50%

Таким чином, не було відслідковано наявність дітей з високим рівнем розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (вербальні засоби спілкування).

При цьому кількість дітей із низьким рівнем зменшилось лише на 5%, а з середнім рівнем збільшилась на 5%. Кількість дітей з достатнім рівнем не змінилась.

Визначені критерії, показники та рівні дозволили дослідити стан розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності ЕГ: серед вихованців групи відсутні показники високого рівня розвитку навичок вербальної та невербальної комунікації у дітей старшого дошкільного віку; дітей з достатнім рівнем виявлено 20%; з середнім рівнем – 30%; з низьким рівнем 50%.

Порівняльний аналіз результатів підсумкового моніторингового обстеження щодо рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (у фокусі – невербальні засоби спілкування) у дітей старшого дошкільного віку також показав суттєву різницю між показниками в експериментальній та контрольній групах.

В експериментальній групі з'явилось 40% дітей з високим рівнем, у контрольній групі діти з високим рівнем результатів відсутні.

В експериментальній групі відсутня кількість дітей низького рівня, в контрольній групі кількість дітей низького рівня складає 45%. Різниця в показниках достатнього рівня складає 5%.

Отриманні на контрольному етапі нашого дослідження результати моніторингового обстеження дітей старшого дошкільного віку доводять, що впровадження в освітньо-виховний процес експериментальної групи «Чомучки» закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області експериментальної програми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників в процесі театралізованої діяльності в межах парціальної програми «Мудрослов» сприяло підвищенню рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (таблиця 2.3.5).

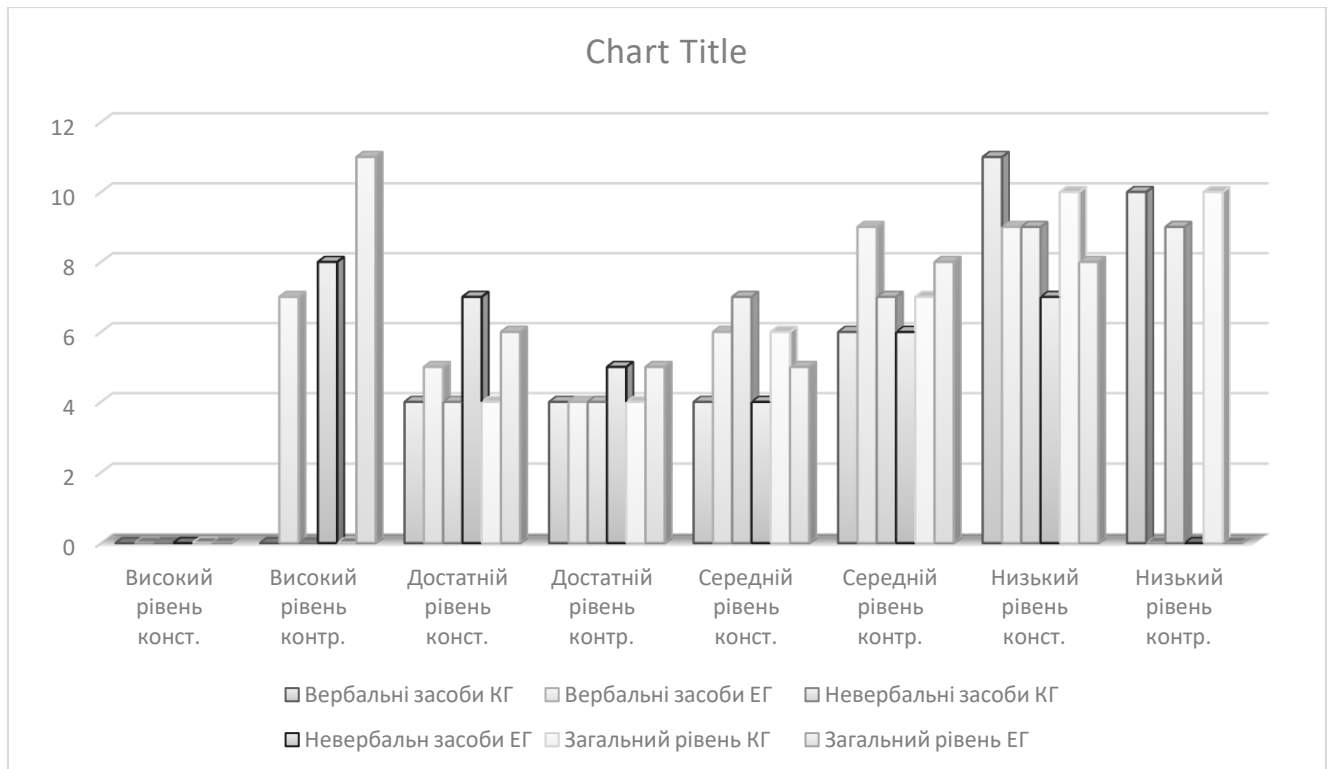
Таблиця 2.3.5

Динаміка рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (констатувальний і контрольний етапи експерименту)

Рівні		Вербальні засоби спілкування		Невербальні засоби спілкування		Загальний рівень	
		КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий рівень	конст. етап	0	0	0	0	0	0
	контр. етап	<i>0</i>	<i>7</i>	<i>0</i>	<i>8</i>	<i>0</i>	<i>11</i>
Достатній рівень	конст. етап	4	5	4	7	4	6
	контр. етап	4	4	4	5	4	5
Середній рівень	конст. етап	5	6	7	4	6	5
	контр. етап	6	9	7	6	7	8
Низький рівень	конст. етап	11	9	9	7	10	8
	контр. етап	<i>10</i>	<i>0</i>	<i>9</i>	<i>0</i>	<i>10</i>	<i>0</i>

Примітка. Числові дані, виділені курсивом, показують результати підсумкового зрізу

З метою наочного зображення порівняльного аналізу результатів експериментальної роботи одержані показники подані у вигляді рисунку 2.3.3.

Рисунок 2.3.3. Динаміка рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності (констатувальний і контрольний етапи експерименту)

Порівняння динаміки рівнів розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності підтвердило, що за час педагогічного експерименту в ЕГ кількість вихованців ЗДО №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області з високим і достатнім рівнями значно зростає, а середнього і низького зменшилась.

Таким чином, результати педагогічного експерименту засвідчили, що ефективно досягнення мети з вирішенням проблеми підвищення рівня розвитку зв'язного мовлення можливе, якщо в освітньо-виховний процес закладу включити експериментальну програму розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі подано теоретичне узагальнення та запропоновано практичне вирішення наукової проблеми розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності. Одержані результати дослідження свідчать про досягнення поставленої мети й надають підстави сформулювати такі висновки.

Апробація результатів дослідження проводилася на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №118 «Чайка» Запорізької міської ради Запорізької області.

Проаналізовано теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності, *визначено*, що у науково-педагогічній літературі риторичні практики вважають вихідною умовою розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності. Зв'язне мовлення – це розгорнуте, закінчене, композиційно і граматично оформлене, смислове та емоційне висловлювання, що складається з низки логічно пов'язаних речень.

З'ясовано зміст і концепти понятійних конструкцій, що становлять категоріальний апарат дослідження: «зв'язне мовлення», «комунікація», «спілкування», «театралізована діяльність» «театралізована гра», «вихователь/вихованець-оратор», «програма розвитку».

Театр – один із найдоступніших видів мистецтва для дітей, що допомагає вирішити багато актуальних проблем педагогіки та психології. У театралізованій діяльності необхідна участь таких фахівців, як: вихователі, музичний працівник, логопед, психолог.

Коллективна театралізована діяльність передбачає цілісний вплив не тільки на розвиток мовної, мовленнєвої та риторичної особистості вихованців, а й на загальний їх розвиток: розкріпачення, самостійну творчість, розвиток провідних психічних процесів; сприяє самопізнанню та самовираженню особистості,

створює умови для соціалізації, допомагає усвідомленню почуття задоволення, радості, успішності.

Театралізована діяльність сприяє розвитку зв'язного мовлення старшого дошкільника: засвоєнню багатства рідної мови, її виразних засобів; стимулює живий інтерес до самостійного пізнання та роздумів; удосконалює апарат артикуляції; формує діалогічне/монологічне емоційно насичене мовлення; покращує засвоєння змісту твору, логіку та послідовність подій; діти одержують емоційний підйом; продукує розвиток елементів паралінгвістичного впливу на спілкування: міміки, жестів, пантоміміки, інтонації, модуляції голосу; дозволяє формувати досвід соціальної поведінки; стимулює активне мовлення.

У сучасному закладі дошкільної освіти театральна-ігрова діяльність дітей набуває двох форм: коли дійовими особами є певні предмети (іграшки, ляльки) і коли діти самі в образі дійової особи виконують роль, і діляться на режисерські ігри та ігри-драматизації.

Правильно організовані з урахуванням усіх вимог до розвитку зв'язного мовлення театралізовані заняття сприяють активізації різних сторін промови дошкільнят – словника, граматичного ладу, діалогу, монологу. При цьому діти набувають додаткових можливостей закріпити комунікативні навички, вміння висловити ясно для оточуючих свою думку, наміри, емоції, здатність розуміти, що від тебе хочуть інші.

Під час педагогічного експерименту *доведено*, що процес розвитку зв'язного мовлення старших дошкільнят під час театралізованої діяльності є педагогічним процесом, в якому системно, поступово і безперервно в уявних, відповідних ролі, сюжету та реальних ситуаціях, здійснюється засвоєння знань і норм взаємозв'язків дитини з іншими людьми, формування вміння сприймати та обмінюватися інформацією, встановлювати та підтримувати контакти з дорослими та однолітками; формується адекватна оцінна діяльність, спрямована на аналіз власної мовленнєвої поведінки та вчинків оточуючих людей.

У процесі дослідження *визначено* специфіку формування комунікативних навичок дошкільнят у театралізованій діяльності, яка полягає в тому, що в

процесі театралізованої діяльності дитина використовує різні символічні засоби (міміки, пантоміми, пластики, мовлення, співів тощо) у різних сферах пізнання, передачі та відтворення інформації, що реалізуються в міжособистісних відносинах та підвищують ступінь соціальної компетентності дитини в процесі взаємодії з оточуючими.

Розроблена й теоретично обґрунтована в ході експериментальної роботи програма розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності визнана доцільною та ефективною, що підтверджують проведені математичні обчислення.

Це дає підстави вважати виконаними завдання дослідження й досягнутою його мету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти: наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2021 р. № 33. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf. (дата звернення: 14.03.2023).
2. Березіна О.М. «Грайлик». Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі / О.М. Березіна, О.З. Гніровська, Т.А. Линник. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 56 с.
3. Бесспалова Є. Сюжетна гра як чинник розвитку творчих властивостей дитини дошкільного віку. Збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (23 жовтня 2020 року) / за заг. ред. проф. О.Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 20–25.
4. Богуш А. Мовленнєве спілкування як лінгводидактична проблема. Лінгводидактичні засади мовленнєвого спілкування. Одеса : ПНЦ АПН України, 2006. 307 с.
5. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика / А. Богуш. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 216 с.
6. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Київ. 2004. 376 с.
7. Богуш А.М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.П. Печенко. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
8. Бурова А. Організація ігрової діяльності дошкільнят у світлі вимог Базової програми. *Дошкільне виховання*. 2009. № 12. С. 4–5.

9. Григоренко Г.І., Погрібняк Н.В. Створення предметно-ігрового середовища. Форми роботи з педагогами. *Дошкільне виховання*. 2019. № 2. С. 11–13.

10. Григоренко Г.І., Курінна А.Ф. Значимость игры как компонента предметно-игровой среды в экономическом и риторическом образовании старших дошкольников. *Приоритетні напрями роботи дошкільної освіти на 2010-2011 навчальний рік: методичний аспект*. Випуск дев'ятий / За наук. ред. К.А. Крутій. Запоріжжя : Тов «ЛПКС» ЛТД, 2010. С. 135–141.

11. Курінна А.Ф., Григоренко Г.І., Погрібняк Н.В. Формування риторичної компетентності вихователя (з досвіду роботи в закладах вищої та післядипломної педагогічної освіти). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Т. 2. № 76. С. 98–106.

12. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.

13. Жадан Р., Григоренко Г. Малятам про економіку, або як зайці житло будували. *Дошкільне виховання*. 2001. № 10. С. 22–24.

14. Зубцова Ю. Є., Суценко Л. О., Мацкевіч Ю. Р., Гладиш М. О. Вимоги до написання курсових та кваліфікаційних робіт : методичні рекомендації для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Дошкільна освіта» освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» та для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Початкова освіта» освітньо-професійної програми «Початкова освіта». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 115 с.

15. Іваненко В.К. Риторика: теория и практика целесообразной речи. *Вісник Запорізького державного університету: Збірник наукових статей*. Філологічні науки. Запоріжжя : ЗДУ, 2004. №4. С. 59–61.

16. Карасьова К.В. Особливості розвитку сюжетно-рольових ігор в дошкільному віці. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Київ : Нора-прінт, 2001. Т. IV. С. 139–141.

17. Карасьова К.В. Розвиток соціально-ігрового простору середовища як фактор особистісного зростання дитини. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, С.О. Ладивір. Київ, 2006. Т. IV. Вип. 3. С. 73–78.

18. Концепція «Нова українська школа». URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdfio>. (дата звернення: 17.05.2023).

19. Конституція України від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР База даних «Законодавство України» Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 17.05.2023).

20. Косенко Ю. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми, 2011. 187 с.

21. Кононко О.Л. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : Наук.-метод. посіб. / наук.ред. О.Л. Кононко. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.

22. Курінна А.Ф. Філософія морального вчинку освітянина в безперервній лінгвориторичній освіті. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (12-18 травня 2020 року, м. Запоріжжя)* Запоріжжя: Електронний збірник наукових праць Запорізького національного університету, 2020. Частина перша. № №1 (38) С. 1–6.

23. Курінна А.Ф., Сиваш С.В. Формування риторичної культури майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти. Збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку» (23 жовтня 2020 року) Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 206–210.

24. Курінна А.Ф. Програма «Риторика для дітей старшого дошкільного віку» й методичні рекомендації до неї. *Приоритетні напрями роботи дошкільної*

освіти на 2010-2011 навчальний рік: методичний аспект. Випуск дев'ятий / за наук. ред. К.А. Крутій. Запоріжжя : Тов «ЛПКС» ЛТД, 2009. С. 153–162.

25. Курінна А.Ф., Попович О.В., Чугуєнко С.В. Розвиток комунікативної компетентності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення засобами лінгвориторичної діяльності. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: збірник тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (10 квітня 2020 року, м. Запоріжжя) Запоріжжя : АА Тандем, 2020. Т.1. №1. С. 148–151.

26. Курінна А.Ф., Григоренко Г.І., Погрібняк Н.В. Формування риторичної компетентності вихователя (з досвіду роботи в закладах вищої та післядипломної педагогічної освіти). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 76. Т. 2. С. 98–106.

27. Курінна А. Ф. Розвиток риторичної компетентності майбутніх вихователів в умовах освітніх змін: лінгвосинергетичний аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (34), С. 77–83.

28. Курінна А., Морозова С., Чугуєнко С. Розвиток соціально-комунікативної компетенції сучасного дошкільника засобами лінгвориторичної діяльності. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи*: збірник тез доповідей ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (20 квітня 2021 року, м. Запоріжжя) / за заг. ред. О. В. Пономаренко, Л.О. Сущенко. Запоріжжя : АА Тандем, 2021. Т. 1. № 1. С. 136–138.

29. Кучеренко І. Риторизація сучасного уроку української мови: зміст і шляхи реалізації. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Випуск 45. С. 76–73.

30. Марчук Г. Становлення соціального досвіду дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. *Дитячий садок*. 2011. №11. С. 15–17.

31. Маленький оратор (розвиток лінгвориторичних умінь та навичок у дітей дошкільного віку) / укладачі А.І Дрозд, С.В. Морозова, С.В. Чугуєнко, А.Ф. Курінна, З.П. Дорошенко. Запоріжжя : Видавництво ЗДІА, 2017. 176 с.

32. Маленький оратор (розвиток лінгвориторичних умінь та навичок у дітей дошкільного віку). Видання 2-е, перероблене та доповнене / укладачі А.І Дрозд, С.В. Морозова, С.В. Чугуєнко, А.Ф. Курінна, З.П. Дорошенко. Запоріжжя : Видавництво ЗДІА, 2017. 219 с.

33. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. Київ : Вища шк., 2003. 311 с.

34. Методика навчання риторики в школі : навч. посіб. /Автор-укладач В.А. Нищета. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 194 с.

35. Методичні рекомендації до проведення фестивалю ораторського мистецтва «Заговори, щоб я тебе побачив». URL : <https://infopedia.su/1x992.html> (дата звернення 20.06.2023).

36. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчальний посібник / А.М. Богущ, Н.І. Луцан. 3-тє вид., доповн. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 305 с.

37. Парціальна програма з формування лінгвориторичних навичок дітей дошкільного віку «Мудрослов». Міська виставка педагогічних технологій. Запоріжжя. 2016. URL : https://pedvistavka.at.ua/publ/2015_ko_pochatkova_ta_doshkilna/doshkilna_osvita/parcialna_programa_z_formuvannja_lingvoritorichnikh_navichok_ditej_doshkilnogo_viku_mudroslov/46-1-0-1500. (дата звернення 12.07.2023).

38. Пентиліук М.І. Роль тексту у формуванні риторичних умінь і навичок учнів. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.)* / За ред. проф. К. Я. Климової. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка. 2015. С. 8–19.

39. Пентиліук М.І. Риторичний аспект підготовки сучасного філолога . *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.)* / За ред. проф. К.Я. Климової. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 8–19.
40. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник.-2-ге вид., стереотип. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
41. Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності : Наказ МОН України від 20.04.2015 р. № 446. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0520-15#Text>. (дата звернення: 15.04.2023).
42. Про освіту : Закон України від 05.09.2017.2020 № 2145-VIII. Дата оновлення 24.06.2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (дата звернення 25.03.2023).
43. Прошу слова! (збірник текстів виступів Міжрегіонального фестивалю ораторського мистецтва). Номінація: «Добре слово краще багатства» / Упорядники А.Ф. Курінна, О.В. Петрик. Запоріжжя, 2020. 135 с.
44. Рубаха І.П. Любій малечі про цікаві речі. 5-6 років / І.П. Рубаха, Л.М. Рубаха. Харків : Вид-во «Ранок», 2009. 144 с.
45. Сагач Г.М. Риторика: навч. посібник для студентів серед, і вищ. навч. закладів. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 568 с.
46. Сагач Г.М. Риторична особистість. Як її підготувати у школі нового типу? *Барви творчості*: наук.-метод. зб. Київ, 1995. 256 с.
47. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. школа, 1978. 263 с.
48. Толочко С. Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. URL : <http://surl.li/sidw> (дата звернення: 28.04.2023).

49. Усик Д. Дослідження факторів та компонентів механізму перетворення в сюжетно-рольовій грі у старших дошкільників. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка*: зб. наук. праць. Чернігів : ЧДПУ, 2006. Вип. 41. Том 2. С. 162–165.
50. Усі розробки ігор і вправ до базової програми «Я у Світі» / упоряд.: О.М. Гладченко, Н.І Дикань. Харків : Вид. група «Основа», 2010. 319 с.
51. Федоренко В. Розвиток риторичних здібностей старшокласників. Шкільний світ / упоряд. Г. Федяй. Київ : Шк. Світ, 2007. 128 с.
52. Чарівний світ емоцій: гурткова робота. Старший дошкільний вік / С.М. Ванжа, О.В. Малікова. Харків : Вид-во «Ранок», 2015. 112 с.
53. Черезова І. Комунікативна компетентність як базова якість особистості / І. Черезова. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2014. Вип. 1(1). С. 103– 107.
54. Ardila, A., Akhutina, T., Mikadze, Y. A.R. Luria's contribution to studies of the brain organization of language. *Nevrologiya, neiropsikhiatriya, psikhosomatika*, 2020. №12(1). Pp. 4–12.
55. Koicheva T.I., Kniazheva I.A. Tekhnolohiia vykorystannia dydaktychnykh bahatovymirnykh instrumentiv u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh vykladachiv. *Science and Education*, 2017, Issue 12. Pp. 190–194.
56. Zagorodnova, V., Panova, N., Nischeta, V., & Hreb, M. Intercultural Dialogue as Rhetorical Means of Forming of Multilingual Personality. *Journal of History Culture and Art Research*. 8 (3). 2019. Pp. 209–219.
57. Ippolitova N. Sterhova N. Analysis of the notion “pedagogical conditions” : essence and classification. *General and Professional Education*. 2012. NR 1. Pp. 8–14.
58. Kroeber A., Culture: A Critikal Review of Concept and Definitions / A. Kroeber, C. Kluckhohn. Cambridge, 1952. 286 p
59. Kruty K., Chorna H., Samsonova O., Kurinna A., Sorochynska O., Desnova I. Genesis of Grammatical Structure of a Preschool Child Language. *Revista*

Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 2022. T. 14. № 1Sup1. Pp. 495–528.

60. Kurinna A., Iliichuk L., Mamicheva O., Nesterenko T., Romanova I., & Pinchuk Y. Formation of Rhetorical Competence in University Applicants as a Necessary Factor for Successful Professional Activity. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. 14(4). 230–242.

61. Kurinna A. To the problem of rhetorical practices of the future educator of preschool education institution. *Innovative projects and paradigms of international education. A collection of theses: materials of I International multidisciplinary scientific and practical Internet conference «Innovative projects and paradigms of international education» Tbilisi, Kyiv: Georgian Aviation University, 2023*. Pp. 83–87.

62. Leach J. New rhetorics in new sciences: Figuration and knowledge mediation. In *What is the New Rhetoric? Cambridge, Cambridge Scholars Publishing, 2009*. Pp. 69–81.

63. Harris R. The Rhetoric of Science Meets the Science of Rhetoric. *Poroi*. 2013. Vol. 9. No. 1. Pp. 1–12.

64. Rossbach H.G., Blossfeld H.P. New challenges for pre-school day-care institutions: Professionalization of personnel in early childhood education. *Zeitschrifte fur Familienforschung-journal of Family researc*. 2012. Part 2. pp. 199–224.

65. Saidjalalova S. Teacher's Rhetorical Competence: Problems and Practice of Formation / Sayyora Saidjalalova. *Tashkent Branch of Moscow State University named after Lomonosov M., Uzbekistan*. 2020. pp. 1–9.

66. Frolov D., Kurinaya A. Popular science literature as a means of development of universal competences of modern enlightenment: interdisciplinary aspect. *Project approach in the didactic process of universities – international dimension*. 2020. Part 2. pp. 41–51.

ДОДАТКИ

Додаток А

Критерії рівня розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності

(за парціальною програмою «Мудрослов» [37])

І. Вербальні засоби спілкування

Лексична компетенція:

- може легко спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову на будь-яку тему в межах свого розуміння; вживає лексику різних стилів мовлення (розмовний, літературний, публіцистичний), використовує в мовленні художньо-поетичні вирази, порівняння, образні сполучення, звуконаслідувальні слова, вигуки – **3б «В»**;

- може спілкуватися з дорослими і дітьми, підтримувати розмову переважно на вже знайомі теми; вживає лексику різних стилів мовлення, використовує в мовленні художньо-поетичні вирази, порівняння, образні словосполучення, але після спонукання вихователя – **2б «Д»**;

- спілкується з дорослими і дітьми неактивно, підтримує розмову тільки на близькі теми, потребує значної допомоги вихователя; недостатньо володіє і вживає лексику різних стилів мовлення, художньо-поетичні вирази, порівняння, образні словосполучення, вигуки – **1б «С»**;

- спілкується з дорослими і дітьми лише з їхньої ініціативи, розмову практично не підтримує. Не володіє стилями мовлення, не використовує в мовленні художньо-поетичні вирази, порівняння, образні словосполучення, вигуки – **0б «Н»**.

Граматична компетенція:

- уживає (не усвідомлено) граматичні форми рідної мови відповідно до законів і норм граматики; має розвинене чуття граматичної форми; має корекційні навички щодо правильності вживання граматичних форм та порядку слів у реченні – **3б «В»**;
- уживає (не усвідомлено) граматичні форми рідної мови; має розвинене чуття граматичної форми, але не завжди виправляє себе – **2б «Д»**;
- правильні граматичні форми вживає лише після спонукання з боку вихователя, потребує взірця; помилки помічає та виправляє лише після підказки вихователя – **1б «С»**;
- правильні граматичні форми практично не вживає, помилок не помічає, іноді не виправляє навіть після підказки вихователя – **0б «Н»**.

Фонетична компетенція:

- опановує чітку вимову всіх звуків рідної мови і звукосполучень відповідно до орфоепічних норм; має розвинений фонематичний слух; нормативна вимова звука – **3б «В»**;
- разом з вихователем вимовляє звук правильно, але у самотійному мовленні інколи його спотворює, або замінює; фонематичний слух розвинен достатньо – **2б «Д»**;
- разом з вихователем вимовляє звук правильно, проте у самотійному мовленні спотворює або змінює його у всіх мовленнєвих ситуаціях, фонематичний слух розвинен достатньо; рекомендована допомога логопеда – **1б «С»**;
- відсутні звуки раннього онтогенезу, свистячі та шиплячі; можливо слабо розвинений фонематичний слух; необхідна допомога логопеда – **0б «Н»**.

Діалогічна компетенція:

- будує запропонований діалог відповідно до теми; вміє запитати, відповісти запитанням, заперечити; розуміє, що словом можна не лише підняти настрій, а й образити; вживає лагідні, пестливі слова – **3б «В»**;
- будує запропонований діалог відповідно теми, але іноді потребує підказок; вміє запитати, відповісти на запитання, заперечити; розуміє, що словом можна не лише підняти настрій, а й образити; вживає лагідні, пестливі слова; потребує незначних підказок вихователя – **2б «Д»**;
- під час виконання всіх завдань потребує допомоги вихователя – **1б «С»**;
- під час виконання всіх завдань потребує допомоги вихователя, іноді й після підказки не може відповісти на запитання, або не розуміє, як на нього відповісти – **0б «Н»**.

Монологічна компетенція:

- має навички розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення – **3б «В»**;
- має навички розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення, іноді потребує незначних підказок вихователя – **2б «Д»**;
- володіє навичками розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення, але постійно потребує підказок вихователя – **1б «С»**;
- недостатньо володіє навичками розгорнутого, послідовного, логічного зв'язного мовлення, постійно потребує підказок вихователя – **0б «Н»**.

Мовленнєвий етикет:

- володіє формулами мовленнєвого етикету, самостійно добирає адекватні ситуації, мовленнєві вирази; уміє слухати співрозмовника, емоційно співпереживати, гідно виходити з конфліктної ситуації, намагається аргументовано довести свою точку зору, може ввічливо і тактично заперечити, знає і використовує особливості етикетних формул спілкування з дорослими;

може визначити ступінь ввічливої поведінки як своєї, так і однолітків, оцінити її з позиції «ввічливо – неввічливо (не зовсім ввічливо)», «грубо», враховуючи ситуацію спілкування – **3б «В»**;

- має всі ознаки рівня «В», але іноді потребує підказок та корекції вихователя – **2б «Д»**;

- володіє формулами мовленнєвого етикету, але при доборі адекватних ситуацій мовленнєвих виразів часто потребує допомоги вихователя; не завжди проявляє витримку при слуханні співрозмовника; гідно виходить з конфліктної ситуації, але не завжди вміє аргументовано довести свою точку зору; знає і використовує особливості етичних формул спілкування з дорослими; не завжди може визначити ступінь ввічливої поведінки однолітків, а особливо своєї – **1б «С»**;

- недостатньо володіє всіма нормами мовленнєвого етикету, постійно потребує підказки вихователя, а для їх виконання – контролю з боку дорослих – **0б «Н»**.

Засоби виразності мовлення:

- уміє володіти своїм мовленням, різноманітно та влучно добираючи інтонацію; своєчасно змінює емоційний тон розмови відповідно до ситуації спілкування: спокійно-лагідний, переконливий, прохальний, наказовий, пояснювальний тощо; добре володіє технікою мовлення (дикція, дихання); добре розвинено вміння володіти собою та гідно триматися перед публікою – **3б «В»**;

- має ознаки рівня «В», але іноді потребує підказки вихователя – **2б «Д»**;

- уміє володіти своїм мовленням, але часто не різноманітно та влучно добирає інтонацію, не завжди своєчасно змінює емоційний тон розмови відповідно до ситуації спілкування; слабо розвинені техніка мовлення та навички володіння собою, не впевнено тримається перед публікою – **1б «С»**;

- слабо володіє своїм мовленням, під час розмови не емоційний, не володіє технікою мовлення (погано розвинені дикція та мовленнєве дихання);

невпевнено тримається перед публікою, або зовсім відмовляється від виступу – **0 «Н»**.

Невербальні засоби спілкування:

- відповідно до ситуації спілкування невимушено, природно виконує рухи, уміє дотримуватись правильної пози, міміки (лагідна посмішка, ласкавий погляд, сум, радість, тощо); не використовує зайвих жестів і рухів – **3б «В»**;

- виявляє всі ознаки рівня «В», але іноді в діях має місце де - яка неприродність, вимушеність – **2б «Д»**;

- не завжди уміє вибрати правильну позу, або міміку відповідно до ситуації спілкування, часто виконує зайві рухи, або рухи вимушені, неприродні – **1б «С»**;

- рухи, поза, міміка часто не відповідають ситуації спілкування; рухи, міміка вимушені, неприродні – **0б «Н»**.

Додаток В

Таблиця В.1

Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності
(за парціальною програмою «Мудрослов» [37])

№ з.п	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти																	
		Вербальні засоби спілкування																	
		Лексична комп.			Граматична комп.			Фонетична комп.			Діалогічна комп.			Монологічна комп.			Мовленнєвий етикет		
		I	II	P	I	II	P	I	II	P	I	II	P	I	II	P	I	II	P
1																			
2																			
3																			
4																			
5																			
6																			
7																			
8																			
9																			
10																			
11																			
12																			
13																			
14																			
15																			
16																			
17																			
18																			
19																			
20																			

Примітка. Високий рівень (В): 30–36 балів. Достатній рівень (Д): 18–29 балів. Низький рівень (Н): 7–17 балів. Умовні позначення: I, II, P – бали за I, II квартали та за рік.

Таблиця В.2

**Картка моніторингового вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення
старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності**

(за парціальною програмою «Мудрослов» [37])

№ з.п.	Прізвище та ім'я дитини	Зміст освіти						Загальний бал			Рівень		
		Засоби виразності мовлення			Невербальні засоби спілкування								
		І	ІІ	Р	І	ІІ	Р	І	ІІ	Р	І	ІІ	Р
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													
13													
14													
15													
16													
17													
18													
19													
20													

Примітка. Високий рівень (В): 30–36 балів. Достатній рівень (Д): 18–29 балів. Низький рівень (Н): 7–17 балів. Умовні позначення: І, ІІ, Р – бали за І, ІІ квартали та за рік.

Додаток Г

Таблиця Г.1

Програма експериментального навчання
Календарно-перспективне планування
старший дошкільний вік – II-й рік навчання

(Навчальний посібник «Маленький оратор» [31; 32] до парціальної програми «Мудрослов» (фрагмент) [37])

Місяць	Назва заняття	Мета	Тиждень місяця
Березень	«Школа маленького оратора» (четверте заняття)	вчити дітей розуміти метафоричні загадки, їх художній образ, використовувати виразні засоби під час складання власних загадок; управляти дітьми у доцільному використанні в різних ситуаціях прислів'їв та приказок; розвивати стилістичне чуття мови, добирати слова, які найкраще підкреслюють думку; виховувати культуру мовлення;	I
	«Школа маленького оратора» (п'яте заняття)	продовжувати вчити дітей визначати структурні композиційні частини невеликою розповіддю, розставляти речення відповідно до послідовності розгортання подій; продовжувати розвивати зв'язне мовлення (монологічне мовлення), невербальні засоби виразності; виховувати культуру мовлення;	II
	«Школа маленького оратора» (шосте заняття)	продовжувати вчити дітей визначати структурні композиційні частини невеликої розповіді, складати невелику розповідь, дотримуючись композиційної структури; продовжувати розвивати зв'язне мовлення (монологічне мовлення), вербальні та невербальні засоби виразності; виховувати творчі здібності; заохочувати до публічного виступу;	III
	«Школа маленького оратора» (сьоме заняття)	продовжувати вчити дітей визначати послідовність подій та розставляти речення відповідно до розгортання подій; розвивати вміння дітей складати сюжети на очній основі, використовуючи набір іграшок; розвивати зв'язне мовлення (монологічне і діалогічне мовлення);	IV

Продовження таблиці Г.1

Квітень	«Школа маленького оратора» (восьме, дев'яте, десяте заняття)	спонукати дітей до самостійних ігор – драматизації, театралізованих ігор та ігор за змістом знайомих художніх творів; продовжувати вчити дітей інсценувати художні твори; розвивати вміння під час виконання ролей використовувати набуті навички: володіти своїм мовленням, різноманітно та влучно добираючи інтонацію, виразно використовувати невербальні засоби для передачі характеру персонажа, володіння технічного мовлення (дикція, дихання); виховувати інтерес до театральної діяльності;	I, II, III
	«Вітання від Каліопи» (підсумкове заняття)	надати можливість дітям виявити свої творчі лінгвориторичні здібності; розвивати інтерес до публічного виступу та театралізованої діяльності; виховувати поважливе ставлення до творчості інших дітей;	IV
Травень	Діагностичні заняття	виявити рівень сформованості лінгвориторичних навичок у кожної дитини і групи в цілому.	I, II, III

Додаток Д

Дидактичний матеріал до програми експериментального навчання

Методичні рекомендації до проведення Міжрегіонального фестивалю ораторського мистецтва «Заговори, щоб я тебе побачив» [35]

Міжрегіональний фестиваль ораторського мистецтва реалізує ідеї Нової української школи щодо розвитку національно свідомих, духовно багатих, толерантних і комунікативно активних громадян, які орієнтовані сприймати мовлення в усіх його видах; будувати комунікативні зв'язки; приймати відповідні риторичні рішення; управляти системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції – отже, презентувати себе співрозмовникам.

Фестиваль ораторського мистецтва має за мету:

- виявлення талановитих і обдарованих дітей в жанрі ораторського мистецтва;
- формування риторичної особистості, що має стабільний комунікативний потенціал;
- формування загальнолюдських цінностей на рівні діти – батьки – педагоги засобами мистецтва художнього слова;
- залучення фахівців до творчої співпраці з талановитими дітьми, надання їм професійної допомоги;
- популяризації курсу риторики в системі дошкільної та шкільної освіти;
- підготовка здобувачів освіти ЗЗСО до участі у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади в номінації «Оратор».

Фестиваль передбачає номінації:

«Добре слово краще за багатство» для дітей старшого дошкільного (6 років) та молодшого шкільного віку (1-4 класи);

«Слово є вчинок» для учнів 9-11 класів;

«Швидке перо» для учнів 9-11 класів.

Зміст номінації «Добре слово краще за багатство»

Формування риторичної особистості вихованця закладу дошкільної освіти і початкової шкільної передбачає залучення їх до процесу публічного спілкування, регулярних виступів у мовленнєвих ситуаціях «артист – публіка», «декламатор – слухачі», «диктор – телеглядачі», «оратор – аудиторія» тощо, накопичення позитивного емоційно-ціннісного досвіду успішного мовленнєвого вчинку – змістовного, морального, етичного, естетичного.

Орієнтовні теми виступів:

Блок «Я і моє рідне місто(село)»

«Моя маленька батьківщина»

«Шановані люди мого села (міста)»

«Пам'ятні місця мого міста(села)»

«Прогулянка рідними вулицями(стежками)»

Блок «Я та Я» (розповідь про себе)

«Пропоную познайомитись»

«Хочеться» і «необхідно»

«Моє ім'я»

«Мій секрет»

«Мої мрії»

«Я – маленький українець»

«Я – успішна дитина»

«Я – щаслива дитина»

Блок «Я серед людей» (розповідь про взаємини з дорослими та однолітками)

«Мій найкращий друг»

«Мій садок (школа) – найкращий (а)»

«Я серед інших людей»

«Мої улюблені розваги»

«Мій(мої) кумир(кумири)»

«Що означає поважати старших?»

Блок «Я і мої емоції»

«Що я люблю»

«Чого я не люблю»

«За що я люблю свою школу (дитячий садочок)»

«Фільми(мультики), які я переглядаю багато разів»

«Що дарує мені радість»

«Що мене засмучує»

«Мій ідеальний день»

«Як зробити життя радісним?»

Блок «Я і моя сім'я»

«Домашній фотоальбом»

«Я у тата помічник»

«Улюблені свята моєї родини»

«Що означає любити батьків?»

«Мої славетні предки»

«Моя родина – найкраща»

«Моя мама – чарівниця»

«Пам'ятний день мого життя»

«Стосунки між братиком і сестричкою»

Блок «Слово – найтонший різець»

«Чарівна сила ввічливого слова»

«Я – приємний співрозмовник»

«Слово – не горобець, вилетить, не впіймаєш»

Непідготовлений публічний міні-виступ (риторичний експромт) припускає для дітей старшого дошкільного віку обігравання комунікативних ситуацій-спроб, а для учнів молодшого шкільного віку відповіді на питання членів журі на тему: «Етикетні мовленнєві жанри» (вітання, прощання, вдячність, вибачення, згода, прохання, відмова, приховане прохання, запрошення, комплімент (похвала), поздоровлення, заперечення, співчуття, заборона, оцінка)

Умови фестивалю:

Тривалість підготовленого публічного виступу – 2 хвилини.

Тривалість непідготовленого публічного виступу – 0, 5 хвилини.

При оцінюванні підготовлених виступів журі враховує:

- змістовність, аргументованість, переконливість виступу;
- емоційну чуйність і доброзичливість до людей;
- відповідність віковим можливостям;
- уміння володіти своїм голосом; розуміти, коли треба говорити голосно-тихо, швидко-повільно, з якою інтонацією;
- прийоми встановлення контакту з аудиторією;
- уміння співвідносити вербальні й невербальні засоби спілкування.

При оцінюванні непідготовленого виступу журі враховує:

- наявність творчої індивідуальності й оригінальності;
- прийоми встановлення контакту з аудиторією;
- коректність мовленнєвої поведінки;
- доцільність використання невербальних засобів спілкування – жестів, міміки, темпу, гучності.

Нагородження переможців фестивалю

Журі обирає:

Абсолютного переможця (Гран-прі фестивалю);

Лауреатів фестивалю.

Присуджує I, II, III місця.

II тур – риторичний експромт**«Казка на новий лад»**

(пояснення та рекомендації до комунікативних ситуацій-спроб)

II тур проходить у формі обігравання епізодів казки. Учасникам пропонується розділитися на партнерські групи для складання та обігравання діалога або полілога. Учасник має показати рівень сформованості навичок: ведення діалога, використання під час розмови формул мовленнєвого етикету відповідно запропонованої ситуації, використання вербальних та невербальних

засобів спілкування.

I. Казка «Лисичка і зайчик»

- Ситуація: «Лисичка просить зайчика впустити її до хатинки (етикетні мовленнєві жанри: «вітання», «прохання», «запрошення», «подяка»)
- Ситуація: «Ведмідь зустрічає засмученого зайчика» (етикетні мовленнєві жанри: «вітання», «співчуття», «вдячність»)
- Ситуація: «Ведмідь пропонує лисичці порозумітись із зайчиком та вибачитись» (етикетні мовленнєві жанри: «вітання», «оцінка», «заборона», «згода», «вибачення», «вдячність», «прощання»).

II. Казка «Котик і півник»

- Ситуація: «Котик іде до лісу і залишає Півника самого вдома» (етикетні мовленнєві жанри: «заборона», «згода», «прощання»)
- Ситуація: «Лисичка запрошує Півника до себе на День народження (етикетні мовленнєві жанри: «вітання», «відмова», «запрошення», «привітання», «комплімент», «прощання»).

III. Казка «Колобок»

Колобок шукає друзів.

- Ситуації: «Зустріч Колобка з Зайчиком»
  - Ситуація: «Зустріч Колобка з Вовком»
  - Ситуація: «Зустріч Колобка з Ведмедем»
  - Ситуація: «Зустріч Колобка з Лисицею»
- (етикетні мовленнєві жанри: «вітання», «прохання», «згода», «комплімент (похвала)», «подяка» тощо).

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Плаксюк Світлана Григорівна, студентка 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальності 012 «Дошкільна освіта», Освітньої програми «Дошкільна освіта», адреса електронної пошти plaksyksv5@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників у процесі театралізованої діяльності» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____ (Плаксюк С.Г.)

_____ (Курінна А.Ф.)